

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

katedra psychologie

Bakalářská práce

Význam náboženství pro sociální a etnickou identitu Rusínů

Marie Milenovská

© 2016 ČZU v Praze

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Marie Milenovská

Hospodářská a kulturní studia

Název práce

Význam náboženství pro sociální a etnickou identitu Rusínů

Název anglicky

The Importance of Religion for Social and Ethnic Identity of Rusyns

Cíle práce

Hlavním cílem této bakalářské práce je odpovědět na tyto výzkumné otázky a podotázky.

- Co má největší vliv na utváření sociální a etnické identity Rusínů?
 - Jakou úlohu plní náboženství v životě Rusínů?
 - Jaký vliv má prostředí na náboženské obřady Rusínů?
 - Jaké jsou rozdíly v náboženském vnímání u Rusínů a dalších rusínských skupin (např. Huculů)?

Metodika

Práce bude vycházet především z výsledků střednědobého terénního výzkumu a materiálu získaného z lokalit, kde žije rusínská menšina (především Slovensko). Důraz bude kladen především na kvalitativní metody navazující na sekundární (hlavně statistické) údaje.

Doporučený rozsah práce

cca 50 stran

Klíčová slova

Rusíni, Huculové, náboženství, etnická identita, Slovensko, Ukrajina, pravoslaví, řeckokatolíci

Doporučené zdroje informací

BABJAK, Ján. Zostali verní IV. Osudy gréckokatolíckych kňazov. Košice: SLOVO, 1999. ISBN 80-85291-66-5

MAGOCSI, Paul Robert. Národ odnikud. Užhorod: V. Paďaka, 2014. ISBN 978-966-387-092-2

MAREK, Pavel; LUPČO, Martin. Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2012. ISBN 978-80-7325-293-9

POP, Ivan. Podkarpatská Rus. Praha: Libri, 2005. ISBN 978-80-7277-530-9

RÉMOND, René. Náboženství a společnost v Evropě. Praha: Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-496-3

Předběžný termín obhajoby

2015/16 LS – PEF

Vedoucí práce

doc. PhDr. Ing. Petr Kokaisl, Ph.D.

Garantující pracoviště

Katedra psychologie

Elektronicky schváleno dne 23. 2. 2016

PhDr. Pavla Rymešová, Ph.D.

Vedoucí katedry

Elektronicky schváleno dne 23. 2. 2016

Ing. Martin Pelikán, Ph.D.

Děkan

V Praze dne 05. 03. 2016

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci „Význam náboženství pro sociální a etnickou identitu Rusínů“ jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 14. 3. 2016

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu bakalářské práce doc. Ing. PhDr. Petru Kokaislovi, Ph.D. za odborné vedení a poskytnutí cenných rad při zpracování této práce. Ráda bych také poděkovala všem respondentům za jejich čas a výpovědi, především paní doc. PhDr. Anně Pliškové, Ph.D. a panu faráři Františkovi Krajňákovi

Význam náboženství pro sociální a etnickou identitu Rusínů

The Importance of Religion for Social and Ethnic Identity of Rusyns

Souhrn

Bakalářská práce „Význam náboženství pro sociální a etnickou identitu Rusínů“ zjišťuje, zda je náboženství hlavním prostředkem utváření etnické a sociální identity Rusínů na Slovensku. Hlavní použitou technikou byl terénní výzkum na Slovensku, v rámci kterého byly uskutečněny polostandardizované rozhovory s příslušníky rusínského etnika. Dále byla použita technika anketního dotazníku, který byl věnován náboženství. Práce nastiňuje základní mezníky rusínské historie, jejich současné postavení na Slovensku, rusínské instituce, které jsou v současnosti aktivní, jejich kulturu a jazyk. Největší část je věnována právě náboženství. Rusíni se hlásí k řeckokatolické či pravoslavné církvi, ve výjimkách k jiným církvím. Jejich náklonnost k určité církvi je závislá na mnoha faktorech, avšak tím nejčastějším je rodinná tradice. Ta je také velmi patrná u slavení náboženských svátků a rodinné obřadnosti. Pro srovnání byla vybrána rusínská podskupina Huculové, žijící v Karpatech na Ukrajině. Kultura těchto dvou skupin je velmi podobná, ale přesto huculská kultura vykazuje určitá specifika. Náboženství utváří identitu Rusínů, avšak nikoliv samostatně, nýbrž společně s několika dalšími aspekty.

Summary

The bachelor thesis called “The Importance of Religion for social and ethnic identity of Rusyns” finds out whether the religion is the main way how the Rusyns identify themselves in the society. The main technique used in this thesis was a territory research realized in Slovakia. There were made semistandard interviews with the members of the Rusyn ethnic. There was also used a questionnaire technique concerning their religion. This thesis presents important events in the Rusyn’ history, their actual status in Slovakia, institutios through which they are active in a public life, their culture and language. The largest part of the thesis is given to Rusyn’s religion. The Rusyns are the Greek Catholics or the Orthodoxy. Their faith depends on many aspects but the most common is the family tradition. This tradition is also considerable when they celebrate religious holidays or family ceremony. For comparing it was chosen Rusyn’s etographic group Hutsuls who live in the Carpathian Mountains in Ukraine. Hutsuls’ history and culture is quite similar to Rusyns in Slovakia but the are some dofferences. The religion is one of the main ways how Rusyns identify themselves but it is connected with other aspects.

Klíčová slova: Rusíni, Huculové, etnická identita, Slovensko, náboženství, řeckokatolíci, pravoslaví

Keywords: Rusyns, Hutsuls, ethnic identity, Slovakia, religion, Greek Catholics, orthodoxy

Obsah

1. Úvod a cíl práce	8
2. Literární rešerše	10
3. Metodologie	14
4. Teoretická část	16
4.1.Národ	16
4.2.Etnická/národnostní menšina	16
4.3.Etnická příslušnost.....	17
4.4.Etnické konflikty.....	18
4.5.Jazyková menšina	19
4.6.Etnografická skupina	20
4.7.Etnicita a náboženství	20
5. Praktická část práce	21
5.1 Rusíni	21
5.1.1.Huculové	21
5.1.2.Historie Rusínů	24
5.1.3.Současné postavení Rusínů.....	27
5.1.4.Rusínské instituce na Slovensku.....	28
5.1.5.Kultura	30
5.1.6.Jazyk	32
5.1.7.Architektura	33
5.1.8.Náboženství	35
Historie.....	35
Řeckokatolická církev.....	38
Pravoslavná církev	45
Vymezení rozdílů.....	52
6. Výsledky dotazníkového průzkumu	55
7. Závěr	60
8. Seznam tabulek a obrázků	62
9. Seznam zdrojů	63
9.1. Použitá literatura	63
9.2. Internetové zdroje	66
10. Příloha č. 1 – Výsledky dotazníku	75

1. Úvod a cíl práce

Rusíni jsou východoslovanské etnikum nejasného původu, avšak velmi často je za jejich domovinu považována Podkarpatská Rus, dnešní Zakarpatská Ukrajina. Dnes sice nemají vlastní vymezené území, ale mají svůj jazyk – rusínštinu, svoje kulturní bohatství, svou náboženskou víru a otevřenou náruč pro všechny, kdo se o ně zajímají.

V současné době jich nejvíce žije na východním Slovensku a na bývalém území Podkarpatské Rusi, které patřilo za 1. republiky k území Československa a dnes Ukrajině. Rusíni vyznávají především řeckokatolickou a pravoslavnou církev, v malém měřítku se lze setkat s jinou církví či s ateismem.

Náboženství je pro Rusíny velmi důležité a mnoho z nich si život bez víry nedokáže představit. Proto ne nadarmo se říká: „Rusín bez víry, jako by nebyl.“

Tato bakalářská práce se zabývá rusínskou etnickou menšinou a zpracovává téma náboženské víry. Teoretická část je zaměřena na vysvětlení základních pojmů spojených s etnicitou. Vysvětluje a vymezuje rozdíly mezi pojmy národ, etnická/národnostní menšina, etnografická skupina a jazyková skupina. Praktická část představuje rusínskou menšinu v mnoha oblastech. Je zde nastíněna historie Rusínů, současné postavení na Slovensku, dále je zde popsána kultura a největší část je věnována právě náboženství. Historii náboženství, ale také konfliktům mezi řeckokatolíky a pravoslavnými, jejichž vztahy nejsou dodnes zcela bez problémů. Práce představuje rusínské tradice a zvyky spojené s největšími křesťanskými svátky jako jsou Vánoce a Velikonoce, popisuje také rodinné obřady Rusínů, které mají svá specifika. Pro porovnání vlivu prostředí byla vybrána rusínská podskupina Huculů. Huculové žijí v Karpatech na Ukrajině a jejich kultura je v mnoha aspektech podobná té rusínské na Slovensku, avšak najdou se zde i nějaké rozdíly.

Cílem této bakalářské práce je odpovědět na hlavní výzkumnou otázku: **Je náboženství prostředkem utváření sociální a etnické identity Rusínů?**

Pro zpřesnění byly položeny další výzkumné podotázky:

- Jakou úlohu plní náboženství v životě Rusínů? (obecná role náboženství x role náboženství pro rusínskou identitu – slavení svátků, rodinná obřadnost)

- Jaký vliv má prostředí na náboženské obřady Rusínů? (vesnice x město; vesnice: vzdálenost, nebo blízkost „k civilizaci“)
- Jaké jsou rozdíly v náboženském vnímání u Rusínů a dalších rusínských skupin (např. Huculů)?

2. Literární rešerše

Vztah Rusínů k náboženství popisuje Peter Švorc ve své knize *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918 – 1946*¹ v kapitole Náboženské poměry. Jako důležité uvádí politický vývoj, který měl velký vliv na náboženské poměry v Podkarpatské Rusi. Když byli Rusíni utlačováni, součástí perzekucí bylo i náboženské pronásledování. Tyto útlaky se pak promítaly do kultury, jak do literatury, tak i do umění. Autor uvádí, že víra je středobod rusínského života.

O dějinách řeckokatolické církve v průběhu II. světové války pojednává kniha *Dejiny Gréckokatolíckej cirkve na Slovensku v období II. svetovej vojny (1939-1945)*² autor Petera Borza. Kniha zachycuje postavení řeckokatolické po I. světové válce, kde se postupně začala řešit organizace jednotlivých diecézí, mezi kterými byly Prešovská a Mukačevská eparchie, které zastřešovali řeckokatolíky. V další kapitole se dozvídáme vývoj Prešovské eparchie, která si prošla několika transformacemi jako např. za biskupa Štefan Nováka, který usiloval o zavedení maďarštiny v církevních školách a jako hlavní liturgický jazyk. Důležitým mezníkem je také vznik farnosti pro řeckokatolíky v Praze roku 1933. Praha se tak stala významným centrem řeckokatolické církve a jejích institucí. Značné problémy v oblasti organizace, způsobilo rozdělení Československa v období II. světové války. Významnou osobností v této době na Slovensku byl biskup P.P. Gojdič, který byl v pořadí sedmým biskupem a zároveň posledním do násilné likvidace řeckokatolické církve v roce 1950. V roce 1927 se ujal vedení Prešovské eparchie a začal s plánem duchovní obnovy. Mezi hlavní body bylo přezkoumání stavu eparchie, zjištění stavu chrámů a jejich následné udržování apod. V poslední kapitole se zabývá tzv. Rusínskou otázkou, která zahrnovala širokou problematiku vztahů mezi Rusíny a Slováky uvnitř řeckokatolické církve na Slovensku, která měla kořeny už za dob ČSR. Objevovaly se národnostní problémy, Rusíni měli problém se svobodou shromažďování, problémy s důvěrou na slovenských úřadech a také čelili plánům na likvidaci řeckokatolického školství.

¹ ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918 – 1946*

² BORZA, Peter. *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v období II. svetovej vojny (1939-1945)*. Prešov: PETRA, n.o., 2006.

Postavení a vývoj řeckokatolické církve po II. světové válce na Slovensku zachycuje Michal Barnovský ve své práci *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku po druhej svetovej vojne*³. Po únoru 1948, vlivem nástupu komunistů k moci, začala fungovat represivní politika státu proti řeckokatolické církvi. Této akci předcházeli vyostřené vztahy mezi Sovětským svazem a Vatikánem, které měly za následek podřízení pravoslavné církve moskevskému patriarchovi v roce 1946. V této době se začalo poprvé mluvit o tzv. Akci P – pravoslavinizace řeckokatolíků. Od léta 1948 do května 1950 je období příprav na likvidaci řeckokatolické církve. Jeden z plánů obsahoval tzv. „pokatoličtění“ řeckokatolické církve a to tak, že se odstraní ikonostas a východní obřady. Autor uvádí, že na likvidaci řeckokatolické církve byly zapojeny tři subjekty a každý se svými důvody – státní a stranické vedení, moskevský patriarchát a vládnoucí kruhy v ČSR. Řeckokatolická církev oficiálně neexistovala 18 let na Slovensku, protože nebyla uznaná státem. To mělo za následek vystěhování řeckokatolíků do Čech a na západ Slovenska. Neexistují statistiky, kde by bylo uvedeno kolik lidí přešlo z řeckokatolické církve na pravoslavnou, ani kolik lidí bylo poškozeno Akcí P, ale mnoho lidí se řídilo heslem „Církev jsou různé, ale Bůh je jen jeden.“

Dějiny a vývojem pravoslavné církve v českých zemích, na Slovensku a v Podkarpatské Rusi, se zabývá kniha *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století*⁴, autorů Pavla Marka a Martina Lupča. Toto dílo mapuje vývoj pravoslaví v habsburské monarchii, v českých zemích a na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi. Nalezneme zde historii ustavování náboženských obcí v těchto zemích, jak se budovali církevní obce a s ním spojené problémy nejen s kostely. Pravoslavní neměli na území českých zemí žádné vlastní chrámy pro konání pravidelných bohoslužeb. Pro bohoslužby byly využívány sokolovny, soukromé domy, ale ty po čase přestaly stačit už jen z důvodu potřeby liturgie např. ikonostasy. Nechybí zde ani podrobný popis období „První normalizace“, která probíhala v letech 1951-1968. Toto období je spojeno s plány komunistů na likvidaci

³ BARNOVSKÝ, Michal. *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku po druhej svetovej vojne*. [online]. 17.7. 2008 [cit. 28.11. 2015]. Dostupné z: http://www.mtatk.hu/interreg/kotet2/13_sz_barnovsky.pdf

⁴ MAREK, Pavel; LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013.

církevních společenství. Mezi další body normalizace patřilo převedení řeckokatolíků do pravoslavné církve a vytvoření alternativní církve, která bude vzorem chování a umožní komunistickému režimu vniknout do silného náboženského prostředí. V letech 1970 - 1989 probíhala tzv. „Druhá normalizace“ pravoslavné církve, jakožto odpověď na události z let 1968 - 1969. V této době pravoslavná církev slibovala podporu a spolupráci na ušlechtilých snahách o rozkvět socialistické vlasti“. Hlavním cílem pravoslavné církve bylo odstranění diskriminace věřících a zajistit svobodnou pastorační a katechizační činnost.

Na konci knihy vybral autor významné osobnosti z dějin pravoslavné církve. Pro příklad lze uvést Alexander, vlastním jménem Viktor Michalič, který byl knězem řeckokatolické církve a blízký spolupracovník biskupa Gojdiče, který byl zainteresován v církevní obrodě za II. světové války.

Historií rusínského národa se zabývá Pavel Robert Magocsi ve své knize *Národ odnikud*⁵. Zajímá se o původ Rusínů, jejich vývoj, o kulturu a politické snahy. Předkládá informace o důležitých historických meznících spojených s touto menšinou, které se datují od nejstarších dob až po třetí karpatsko-rusínské národní obrození, které začalo po roce 1989. V knize nalezneme mnoho ilustrací, map a fotografií z rodinných alb. Autor seznamuje čtenáře se slavnými osobnostmi rusínské kultury, např. Andy Warhol a významní rusínští národní buditelé, po kterých je dnes pojmenováno mnoho rusínských institucí – Alexander Duchnovič a Adolf Dobriansky. Autor uzavírá knihu následující větou: „Karpatské Rusíny existovali v minulosti, žijí v současnosti a budou žít v budoucnosti.“

Život Rusínů v průběhu let 1991 – 1995 popisuje Paul Robert Magocsi v díle *Rusíny a vlast*⁶. Jedná se o soubor článků a přednášek o rusínském etniku z let 1991-1995. V knize se zabývá dějinami Rusínů a pohledem ostatních slovanských národů na toto etnikum, zda je to etnická menšina, národ bez území nebo oddělená skupina od jiného národu. Jelikož žije v USA, podává informace o amerických Rusínech a jejich tamním postavení. Podle něho má dnes téměř 700 000 Američanů předka karpatsko-ruského původu. Důležitá je kapitola Rusínská kultura, která se ohlíží do minulosti, ale také

⁵ MAGOCSI, Robert Pavel. *Národ odnikud*. Užhorod: V. Paďaka, 2014.

⁶ MAGOCSI, Robert Pavel. *Rusíny a jejich vlast*. Praha: Česká expedice v Praze, 1996.

do budoucnosti. V části shrnující minulost popisuje úspěchy rusínské obrody v oblasti kultury. Pro příklad uvádí konání světových kongresů Rusínů, zřízení 13 členských základen v městech a obcích východního Slovenska a další. Dále mapuje situaci v ostatních evropských zemích a popisuje tamní úspěchy Rusínů, které byly nejen v Československu, ale také např. v Maďarsku. Kapitulu zakončuje řadou návrhů týkajících se rozvoje rusínské lidové a vědecké činnosti. Uvádí, že např. divadlo Alexandra Duchnoviče v Prešově by se mělo stát národní rusínskou institucí, měl by se připravit rusínský slovník a turistické materiály; měl by se vydávat rusínský vědecký časopis apod.

Informace o současném postavení Rusínů na Slovensku najdeme v práci *Rusíni na Slovensku*⁷, od Anny Pliškové, ředitelky Ústavu rusínského jazyka a kultury na Prešovské univerzitě. Nejvíce Rusínů žije na Ukrajině a v Prešovském kraji. Malé procento Rusínů žije v sousedních státech – např. v České republice v Praze. Rusíni nemají vlastní stát ani určené území. Vzhledem k historickým událostem nelze s přesností určit, kolik lidí má rusínské kořeny. Odhady mluví okolo jednoho milionu lidí. Od pádu komunistického režimu v ČSSR vznikají různé spolky a organizace sdružující Rusíny, které jim napomáhají k udržení své kultury a identity. Angažují se v kulturním životě, chtějí zvýšit informovanost o svém etniku a zlepšit své školství. I přesto, že mnoho mladých Rusínů mluví raději slovensky, stále se v rodinách udržuje rusínský jazyk.

⁷ PLIŠKOVÁ, Anna. *Rusíni na Slovensku súčasné postavenie a historické kontexty vývinu*. Prešov: ADIN s.r.o., 2012.

3. Metodologie

Pro tuto bakalářskou práci byly použity kvantitativní a kvalitativní metody. Práce vychází především z výsledků terénního výzkumu na Slovensku a na Ukrajině, který byl uskutečněn v září roku 2014 a v červnu roku 2015. Výsledky jsou doplněny o sekundární data z dostupné literatury, internetových zdrojů a o anketní dotazník věnovaný náboženství.

Před terénním výzkumem v roce 2015 bylo nutné naplánovat cestu do míst, kde žije nejvíce Rusínů. Pro realizaci tohoto plánu byla použita statistická data ze Slovenského statistického úřadu a výpovědí respondentů z prvního terénního výzkumu, který proběhl v roce 2014. Cesta byla naplánovaná na sever Slovenska, do kraje okolo Staré Ľubovny, kde mělo žít nejvíce Rusínů. Poté cesta pokračovala při hranicích s Polskem s několika zastávkami v obcích s řeckokatolickými kostely - obce Jedlinka, Hunkovce, Korejovce, Bodružal a Nižný Komárnik. Další zastávka byla v obci Čabiny. Poté cesta pokračovala na Ukrajinu do města Užhorod, Mukačevo a přilehlých vesnic.

Pro lepší pochopení problematiky etnických menšin bylo nutné využít techniky studia dokumentů, která napomohla k vytvoření teoretické části a obecných informací o rusínském etniku. Výhodou této metody je vysoká kvalita dokumentů a přístup k výpovědím osob, které už např. nežijí. Nevýhodou může být subjektivní zabarvení autora a neověřitelnost těchto dat.

Z kvalitativních metod byla použita technika polostandardizovaného rozhovoru⁸. Tato technika se liší od techniky standardizovaného rozhovoru, kde má tazatel přesně stanovené základní otázky a nelze se od nich odchýlit. U polostandardizovaného rozhovoru je stanovený rámec základní otázek, ale respondent má větší volnost a může rozhovor vést podle sebe. Proto jsou základní otázky otevřené k dalšímu rozšíření o doplňující otázky, která napomáhají tazateli dostat se hlouběji do problematiky. Tato technika je nejvhodnější pro kvalitativní výzkum.

⁸ NOVÝ, Ivan. SURYNEK, Alois. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada, 2006, s. 269.

Respondenti byli představitelé rusínských institucí - paní doc. PhDr. Anna Plišková, Ph.D., ředitelka Ústavu rusínského jazyka a kultury na Prešovské univerzitě, pan Milan Moroz, starosta obce Čabiny a paní PhDr. Olga Glosíková, ředitelka Muzea rusínské kultury v Prešově. Další respondenti byli obyvatelé rusínských vesnic - např. pan Karel z obce Belejovce, paní Anna z obce Velký Lipník a pan František Krajňák, farář v obci Kamienky, jehož podklady posloužily k vytvoření kapitoly Rodinná obřadnost.

Další použitá technika bylo pozorování. Pozorování je styl výzkumu, při kterém výzkumník participuje na každodenním životě lidí.⁹

Nevýhodou této techniky může být problematický přístup do prostředí. Výhodou může být, pokud respondenti nevědí o badateli, tak se chovají přirozeně. Tato technika byla použita v obci Velký Lipník při bohoslužbě v chrámu sv. Michala.

Dotazník byl v českém jazyce a byl určen pouze pro příslušníky rusínského etnika. Dotazník obsahoval 13 otázek, které byly uzavřené ale i otevřené, kde měl respondent možnost vyjádřit svůj názor. Dotazník byl vypracován v online verzi na webové stránce www.vyplnto.cz. Následně byl odkaz rozeslán několika respondentům, kteří byli získáni díky terénnímu výzkumu. Odkaz byl také sdílen na sociální síti Facebook ve skupině sdružující Rusíny v Praze a na Slovensku.

První část obsahovala 6 otázek a zaměřovala se na identifikaci respondenta - věk, bydliště, vzdělání, místo narození a národnost. Národnost byla zvolena záměrně, zda všichni respondenti uvedou rusínskou národnost, na čemž by se dala ukázat jejich hrdost k etniku. Další část byla zaměřena na zjištění, jakou církev vyznávají, proč vyznávají právě tuto církev, zda chodí pravidelně na bohoslužby a kam chodí na bohoslužby. Poslední část otázek byla otevřena názorům respondentů - jaký význam náboženství vidí ve svém životě, zda je právě náboženství to, co je vyčleňuje od majority a co dělá Rusína Rusínem. Na dotazník odpovědělo 50 respondentů, 28 žen a 22 mužů.

Výhodou dotazníků¹⁰ je anonymita, rychlost sběru dat a následná analýza dat, výsledek lze zobecnit na větší počet lidí. Nevýhodou dotazníků může být nepravdivost, neověřitelnost odpovědí a malý vzorek pro zobecňování.

⁹ MAJEROVÁ, Věra. MAJER, Emerich. *Kvalitativní metody v sociologii venkova a zemědělství, Část I.* Praha: Česká zemědělská univerzita, 1999, s. 47.

4. Teoretická část

4.1. Národ

Pojem národ nelze přímo nadefinovat. Problémy s touto definicí začínají již od 19. století. Zaměříme-li se na koncepci národa v 2. polovině 20. století, která byla významně ovlivněna nepříznivými událostmi spojené s nacionalismem, lze vidět ústup primordialistické teorie. Primordialisté tvrdili, že národ je dávné společenství s hlubokými kořeny¹¹. Opakem této teorie byla teorie konstruktivistická, která vidí národ jako umělý sociální konstrukt.

Podle Ottova slovníku lze definovat národ¹²: „příslušníci 1 plemene, mající společný původ, jazyk, mravy, zvyky, literaturu a osvětu.“

Ze současných autorů definuje historik H. M. Johnson národ¹³ jako „skupinu lidí žijících na zvláštním území, kteří si přejí vytvořit vlastní stát. Jestliže už stát mají, chtějí ho udržet jako nejvýznamnější sociální svazek, který vyjadřuje jejich cítění společné příslušnosti a společného osudu.“

Rusíni se považují za národ a velmi často jsou označováni za „národ odnikud“, podle stejnojmenné knihy od Pavla Roberta Magocsiho nebo za národ bez státu.

4.2. Etnická/národnostní menšina

Menšina je početně slabší skupina lidí žijící na určitém územím, kde má nedominantní postavení. Příslušníky etnické skupiny¹⁴ spojují společné náboženské a jazykové aspekty, které je vyčleňují od skupiny s dominantním postavením. Národnostní menšinu lze vymezit jako skupinu lidí, která má odlišnou kulturu než kultura majoritní.

¹⁰ JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada, 2008, s. 45.

¹¹ HROCH, Miroslav. *V národním zájmu*. Praha: NLN, 1999.

¹² BERÁNEK, Michal. *Definice termínu: Národ*. [online]. FFUK Praha - Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, Praha, 2007, [cit. 28.11. 2015].

Dostupné z: http://web.ff.cuni.cz/ustavy/uprav/pages/semi/beranek_definice.pdf

¹³ NOVÝ, Ivan; SURYNEK, Alois. *Sociologie pro ekonomy a manažery*. Praha: Grada, 2006, s. 84.

¹⁴ JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů, 610 hesel*. 1. Praha: Grada, 2012, s. 75.

Pojem národnostní menšina je mnohdy v literatuře nahrazena neutrálními termíny etnikum či etnická skupina.

Pro pochopení této problematiky je vhodné vymežit rozdíl mezi pojmem etnikum a rasa. Abstraktním pojmem rasa¹⁴ rozumíme vyčleňující kritéria určité skupiny, která jsou zcela subjektivní. Rasu od etnika lze rozlišit tím, že členové etnické skupiny nemají takové fyziologické znaky jako příslušníci rasové skupiny.

Na příkladu Rusínů na Slovensku a Slováků lze ukázat tyto dva pojmy. Nejsou žádné specifické fyzické znaky, které by tyto dvě skupiny rozlišovaly – jsou tedy rasově identičtí, avšak etnicky jsou zcela rozdílní.

4.3. Etnická příslušnost

Etnicita nebo-li etnická příslušnost¹⁵ je systém provázaných kulturních, jazykových, rasových a územních aspektů, historie a představ o společném osudu, které působí na etnické vědomí lidí. Etnicita je vždy u člověka přítomna a nějak naplněna jasnými významy. Etnicita dostává smysl až pouze ve společenství se shodnou etnicitou či jinou, která napomáhá vyprofilování odlišností.

Další autor vymezuje etnicitu na základě 6 aspektů¹⁶, které napomáhají k uvědomění si své příslušnosti:

- vlastní kolektivní jméno
- mýtus o společném původu
- sdílená historická paměť
- odlišující se prvky společné kultury
- spojení s určitým územím
- pocit solidarity.

Na etnickou příslušnost lze nahlížet dvěma způsoby - tradičním a abstraktním. Tradiční nebo národní náhled umožňuje vymezení etnické příslušnosti na základě společného jazyka, kultury a tradic. Tato koncepce vznikala na konci 18. a začátku 19.

¹⁵ PETRUSEK, Miloslav. Velký sociologický slovník. 1. Praha: Karolinum, 1996, s. 276.

¹⁶ SMITH, A.D. *Etnický základ národní identity*. In: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: SLON, 2004.

století a v podstatě existuje bez vědomí člověka. Dalo by se říci, že je dána už před narozením. Abstraktní koncepce nahlíží na etnickou příslušnost jako umělý, kulturně - sociální konstrukt. Tradiční koncepci lze vidět v zemích jako je Francie, kde se spojují pojmy národa a státu nebo také Katalánsko.

Podíváme-li se konkrétně na příklad Rusínů, nelze s určitostí říci, že by se jich tato abstraktní koncepce týkala. Rusíni se vymezují především na základě jazyka a kultury, avšak najdou se i jedinci, kteří svou identitu spojují s územím bývalé Podkarpatské Rusi, dnešní Západní Ukrajiny.

Příslušnost k etniku nabývá na důležitosti v západních demokratických systémech na konci 20. století, zatímco etnicita ustupuje do pozadí a vysvětluje se jen jako jedna z možností kolektivní identity.

V návaznosti na tyto události vznikly dvě koncepce - tradicionalistická a liberální. Tradicionalistická koncepce vymezuje etnickou příslušnost na základě jazyka, kultury a tradic. Největší rozkvět zažila tato koncepce po rozpadu Sovětského svazu a Jugoslávie, kdy bylo nutné se etnicky vymezit.

Tato koncepce s sebou však přináší i stinnou stránku, protože ne každý, kdo ovládá jazyk, je příslušníkem dané etnické skupiny. Při sčítání obyvatel na západě Ukrajiny byl považován za Rusína každý, kdo uměl rusínsky. A tak se stávalo, že rusínsky sice člověk uměl, ale Rusínem nebyl. A z toho důvodu pocházejí chybné statistiky o počtu Rusínů např. v obci Hankovytsje nedaleko Užhorodu.

Druhá koncepce se nazývá liberální nebo také multikulturní, která pracuje s názvoslovím jako je kulturní diverzita, kulturní pluralismus a jiné. Tato koncepce je nejbližší dnešnímu pojetí etnicity. Multikulturalismus by měl fungovat jako pojítka s ideálem občanské rovnosti a svobody. Pluralismus ukazuje přizpůsobivost kultur, a právě tyto menšinové kultury procházejí největší transformací a přizpůsobivostí.¹⁷

4.4. Etnické konflikty

V posledních letech se pojem „eticita“ objevuje stále častěji v médiích i běžných konverzích. Velmi často je tento pojem spojován s konfliktem. Vzniká tedy pojem

¹⁷ ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Slon, 2006.

etnický konflikt, který je ve východní Evropě, dalo by se říct tradiční. Pro příklad etnických konfliktů v Evropě lze uvést Kosovo, které má stále problémy se Srbskem či menšina Maďarů v Rumunsku nebo Turků v Bulharsku. Tyto a jiné konflikty spojené s etnicitou mají své počátky již v dávné historii, ale eskalovaly až v 90. letech 20. století. Hlavním důvodem vzniku těchto svárů byly události v letech 1989-90, kdy padla Železná opona a země, které byly drženy mocenskou silou totalitních režimů, se buď rozdělily, nebo sjednotily. Příkladem sjednocení je Německo, které bylo rozděleno na východní a západní část. Opakem je rozpad Jugoslávie na jednotlivých 6 států – Chorvatsko, Bosna a Hercegovina, Černá Hora, Makedonie, Slovinsko a Srbsko¹⁸.

Etnické konflikty probíhaly nejen v Evropě, ale i mimo Starý svět např. krvavý konflikt ve Rwandě mezi kmeny Hutuy a Tutsii.¹⁷

4.5. Jazyková menšina

Za jazykovou menšinu¹⁹ se považuje skupina lidí, která používá společný (regionální) jazyk, který není často užíván či rozšířen. V Evropě jsou za regionální jazyky považovány např. dialekty. Jako příklad může být uvedena kašubština používaná v Polsku. Rada Evropy uznává za regionální nebo také menšinový jazyk, kterým se tradičně mluví na daném území občany, kteří tvoří menší skupinu oproti majoritě nebo jazyk, který není úředním jazykem. Jazyk je jeden z hlavních znaků etnicity a kulturního bohatství.¹⁷

Rusínština je na Slovensku uznaná jako menšinový jazyk od roku 1995, proto lze Rusíny považovat za jazykovou menšinu na Slovensku²⁰. V autonomní oblasti Vojvodina, kde žije v současnosti nejvíce Rusínů je rusínština uznána jako jeden ze šesti úředních jazyků.²¹

¹⁸ DAUBNER, Petr. *Učebnice dějepisu: Konflikty ve světě po druhé světové válce VII. - Rozpad bývalé Jugoslávie* [online] 2012 [cit. 28.11. 2015]. Dostupné z: <http://www.kompas.estranky.cz/clanky/ucebnice-dejepisu/konflikty-ve-svete-po-druhe-svetove-valce-vii.-rozpad-byvale-jugoslavie-petr-daubner.html>

¹⁹ Témata, jazyková menšina. In: k161.unas.cz [online] [cit. 28.11. 2015]. Dostupné z: www.k161.unas.cz/texty/Mensiny/temata.doc

²⁰ HERMANOVÁ, Michaela. *Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov a postavenie rusínskeho jazyka*. [online] Projustice, 2014 [cit. 28.11. 2015]. Dostupné z: <http://projustice.sk/spravne-pravo/europska-charta-regionalnych-alebo-mensinovyh-jazykov-a-postavenie-rusinskeho-jazyka>

²¹ KOKAISL, Petr a kolektiv. *Po stopách Slováků ve východní Evropě*. Praha: Nostalgie, 2014, s. 257.

4.6. Etnografická skupina

Etnografická skupina¹² je územně definovaná skupina lidí, která patří do národa či k určitému etniku, avšak vyčleňuje se určitými aspekty. Těmito aspekty mohou být řeč – dialekt, kulturní či hospodářské odlišnosti.

V souvislosti s Huculy by se dalo mluvit jako o etnografické skupině, jelikož se od Rusínů např. na Slovensku odlišují jazykem, jinými kroji a hudebními nástroji, ale v obecném hledisku jsou to stále Rusíni.

4.7. Etnicita a náboženství

To, že etnicita je úzce spojena s náboženstvím a naopak, je naprosto patrné. Všechna světová náboženství jsou nositelé určitých hodnot, které přenáší na své příslušníky.

Velký význam tohoto spojení zajišťovaly náboženské misie. Např. misie Cyrila a Metoděje²² v 9. století, které pozval kníže Rostislav, měla velký vliv na formování velkomoravské identity. Začali se sloužit liturgie ve staroslověnětině a byl pozvednut kulturní význam Velké Moravy. Další zemí, kde bylo státní náboženství a mělo patřičný vliv, bylo Rusko. Součástí ruské národní identity bylo pravoslavné náboženství, které odmítalo šíření ukrajinské národní identity. Což tedy znamenalo, kdo vyznával pravoslavi byl automaticky Rusem.

Významným milníkem v lidských životech byla/je sekularizace státu. Sekularizace²³ znamená „zesvětštění společnosti.“

Tato situace znamenala, že se náboženství osamostatnilo od státního řízení. Což mělo za následek možné rozdílné pojetí své vlastní etnicity. Před sekularizací byla příslušnost k církvi daná, tedy i etnicita a tím i tradiční hodnoty. Poté co se stát sekularizoval měl člověk - občan možnost svobodné volby a tzv. kulturní plurality.²⁴

Příkladem mohou být příslušníci husitského hnutí, kteří se na základě náboženství a jazyku považovali za „pravé Čechy“²⁵.

²² SUCHÁNEK, Drahomír; DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny: Antika a středověk*. Praha: Grada, 2013, s. 142.

²³ JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů, 610 hesel*. Praha: Grada, 2012, s. 201.

²⁴ VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. 1. Praha: Grada, 2010, s. 29.

²⁵ HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: SLON, 2009.

5. Praktická část práce

5.1. Rusíni

Rusíni nebo také Rusnaci, Rusňáci, Rutheni jsou východoslovanské etnikum. Jsou považováni za samostatný národ. Uherští Rusíni se od sebe odlišovali dialekty, zvyky, hospodařením, kulturní vyspělostí a životním stylem. Například na Podkarpatské Rusi se dělili na Verchovice a Doliňany²⁶. Současné rozdělení Rusínů je na základě území určitého státu, kde žijí. Nejvíce jich žije v srbské Vojvodině, kde je jako v jediné zemi rusínština uznána úředním jazykem. Dále žijí na Slovensku, Ukrajině, kde je podskupina Huculů, v Polsku, kde se jim říká Lemkové či Bojkové. Rusíni žijí také v Maďarsku a Rumunsku.

V současné době žijí především na východním Slovensku v Prešovském kraji a na Zakarpatské Ukrajině. Na Slovensku jich žije podle posledních statistik nejvíce, okolo 33 000²⁷. Rusíni byli v minulosti donuceni emigrovat, proto jich dodnes mnoho žije v USA, Kanadě, ale i např. v České republice a dalších okolních státech. Na Slovensku mají statut národnostní menšiny a jejich jazyk, rusínština, je uznán jako menšinový jazyk na Slovensku. Jediná země, která Rusíny dodnes neuznává jako samostatné etnikum, je Ukrajina.

5.1.1. Huculové

Huculové žili v okolí Bílé a Černé Tisy ve východních Karpatech²⁸. Někteří Huculové žili v Rumunsku a v Haliči. První informace o Huculech se datují do poloviny 14. století. Dodnes není jasné, zda jsou původní obyvatelstvo Karpat či sem přišli při stěhování Slovanů.

Antropolog Karel Matoušek o nich napsal: „Tvoří i antropologicky zvláštní skupinu, promíšenou asi s Rumuny; jsou statného a vysokého vzrůstu (průměr 167 cm),

²⁶ ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha: NLN s.r.o., 2007, s. 19.

²⁷ TAB. 115. *Obyvatelstvo podľa pohlavia a národnosti*. [online] Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011 [cit. 19.11. 2015] Dostupné z: <http://census2011.statistics.sk/tabulky.html>

²⁸ ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha: NLN s.r.o., 2007.

světlych znaků a tmavých vlasů. Nosí krásné kroje a vynikají nadáním daleko nad druhé Rusíny.”²⁹

Pojmenování Huculové není jasné, odkud přesně pochází, ale výzkumníci to často přisuzují oblasti, kde žili a žijí, tzv. Hutsulschyna³⁰. Tato oblast se nachází v jihovýchodní části ukrajinských Karpat. Díky izolaci v horách si dodnes udrželi své zvyky a tradice a typický způsob života. Hlavní jejich obživou bylo pastevectví, těžba dřeva a s tím spojené práce. Dnes mnoho huculských rodin udržuje řemesla – ženy vyšívají, muži vyřezávají ze dřeva. Velmi časté jsou řemeslné trhy, např. v městech Yaremcha či Kosiv. K materiální kultuře také patří ručně vyrobené šperky, ručně tkané látky a hlavně jejich vyšívání, velikonoční kraslice a dřevěná architektura. Tato architektura je totožná s tou slovenskou. Konkrétně se jedná o náboženské cirkvy, které už v současné době spadají pod památkovou ochranu na Ukrajině.

Huculové jsou mnohdy označováni za symboly ukrajinské kultury. Jsou prý pohostinní a velmi hrdí na svůj původ. Podle nich je také pojmenované plemeno koně-Huculský kůň³¹. Který je typický pro svůj malý vzrůst.

Podle oficiální statistiky z roku 2001 jich žije na Ukrajině 21 400.³² Avšak jiný zdroj uvádí číslo Huculů desetkrát vyšší, až 300 000³³ jich má žít na Ukrajině a na hranicích na severu Rumunska. Tyto rozdíly v číslech nejsou nic neobvyklého, velmi záleží, kdo sčítání provádí. Je známé, že Ukrajina nechce uznávat Huculy jako etnickou menšinu, proto je toto číslo velmi malé. Zatímco organizace, které bojují za práva Rusínů, často využívají zvláštní praktiky k určování počtu Rusínů. Pro příklad lze uvést, že do celkového počtu Huculů na Ukrajině počítají i obyvatelé, o kterých si pouze myslí a domýšlí si, že mají rusínský původ. Proto se není čemu divit, že tato čísla jsou tak odlišná.

²⁹ MATOUŠEK, Karel. *Podkarpatská Rus: Všeobecný zeměpis se zvláštním zřetelem k životu lidu*. Praha: Česká grafická unie, 1924, s. 82.

³⁰ *The Hutsul Region of The Carpathians (Hutsulschyn)*. [online] Richard DeLong, 2003-2016 [cit. 25.12.2015]. Dostupné z: <http://www.tryukraine.com/carpathians/hutsul.shtml>

³¹ DOLEŽAL, Vladimír; DOLEŽALOVÁ, Alena. *Člověk a kůň*. České Budějovice: Dona, 1995, s. 88.

³² *Čysel'nist' osib okremykh etnohrafičnykh hrup ukrains'koho etnosu ta jich ridna mov*. (Чисельність осіб окремих етнографічних груп українського етносу та їх рідна мов) [Počet obyvatel přihlášených k etnickým menšinám]. [online] Deržavnyj komitet statystyky Ukrajinu, 2001.ukrcensus.gov.ua [25.12.2015]. Dostupné z:

http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/nationality_popul2/select_5/?botton=cens_d b&box=5.5W&k_t=00&p=0&rz=1_1&rz_b=2_1

³³ PALÍK, Bronislav. *Huculi - horali ukrajinských Karpat*. [online] Dobrodruh.sk, 1.8. 2008 [cit. 28.2. 2016]. Dostupné z: <http://www.dobrodruh.sk/cestopisy/huculi-horali-ukrajinskych-karpat>

Mají svůj jazyk – huculštinu, která je označována jako směs staré rusínštiny s převzatými slovy z maďarštiny a rumunštiny.

Huculové se od ostatních etnických skupin v Karpatech odlišují specifickým krojem³⁴. Huculské kroje jsou pestré a bohatě zdobené. Nosí se hlavně při slavnostních příležitostech. Vreční část oděvů se skládá z černého nebo tmavě červeného kabátu, lněné halenky či košile s barevným vyšíváním nebo se skleněnými kuličkami a úzké plátěné kalhoty s ozdobným pásem. Muži nosí obvykle klobouk, který je ozdobený barevnou stužkou a pery. V zimě nosí klobouky z ovčí vlny. Ženy nosí sukni, čelenku nebo barevný šátek. Obutí jsou do kožených mokasín zavázaných nad kotníky.

Sbírky huculských krojů a dalšího lidového umění jsou uloženy v Muzeu huculského lidového umění³⁵ v Kolomyji. V Kolomyji se také nachází jediné muzeum kraslic na světě. Kraslice jsou jedním z typických znaků huculské, ale i rusínské kultury. Další huculské muzeum lidového umění a života se nachází ve městě Kosiv.

Pro Huculy jsou typické lidové písně. Např. okolo města Rachov je k těmto písním připojen i tanec tzv. hutsulka. Tradičním huculským hudebním nástrojem je trembita. Trembita je dlouhá dutá trubka, vyrobená ze dřeva. Tato trubka se používá nejen o náboženských svátcích, ale doplňuje i hudební vystoupení.

Významnou osobností Huculů je Oleksa Dovbuš, který je přezdíván jako karpatský Robin Hood. V polovině 18. století se svoji družinou okrádal kupce a obchodníky, drancoval panská sídla. Tak jak to dělal Robin Hood, to co ukradl, dal to chudým lidem. Proto ho chudina velmi obdivovala. Dodnes můžeme o něm najít zmínku v různých písních a váže se k němu několik legend. Ve městě Ivano-Frankivsk, které se nachází na západě Ukrajiny, bylo otevřeno v roce 1995 muzeum³⁶ věnované právě karpatskému Robinu Hoodovi, Oleksovi Dovbušovi.

Ze současných osobností stojí za zmínění zpěvačka Ruslana. V jejích písních je patrná inspirace tradicemi Huculů, protože její otec je také Hucul.

³⁴ VINCENZ, Stanislaw. SICHYNSKY, Volodymyr. NICOLAE, Pavliuc. *Hutsuls*. [online] Canadian Institute of Ukrainian Studies, 2001 [cit. 25.12. 2015] Dostupné z: <http://www.encyclopediaofukraine.com/display.asp?AddButton=pages%5C%5CH%5C%5CU%5C%5CHutsuls.htm>

³⁵ *History*. [online] National Folk Art Museum of Hutsulshchyna & Pokutí, 2009-2010 [cit. 3.3. 2016] Dostupné z: <http://hutsul.museum/eng/about/history/>

³⁶ *Historical and local lore museum of Oleksa Dovbush*. [online] Museum.if.ua [cit. 3.3. 2016] Dostupné z: <http://en.museum.if.ua/museums/r9/26.html>

Co se týče náboženství, vše se odvíjí od minulosti. Když byla oblast, kde žijí Huculové pod vládou Polska, měla významné postavení katolická církev. Poté se dnešní Ukrajina dostala pod nadvládu Ruska a dopředu se dostala pravoslavná církev. Pravoslavná církev má dodnes početnější zastoupení než řeckokatolická. Dané je to také tím, že na Ukrajině je jako hlavní náboženství považované pravoslavné a je zde patrný vliv ruského patriarchátu. V jejich víře jsou zjevné pozůstatky z pohanských dob³⁷ – upalování čarodějnic a „nečistí“, kteří kradou duši zemřelým. Každá jejich oslava je velkolepá a neobejde se bez mnoho hostů a speciální výzdoby. Např. na svatbu se zve až sto lidí a slaví se tři dny, tancováním a zpíváním. S náboženstvím je spojeno mnoho tradic a zvyků, které se vcelku tolik neliší od těch rusínských na Slovensku. Velmi podobně se slaví Vánoce i Velikonoce. Dodnes si Huculové zachovávají tyto tradice a zvyky, ale objevuje se zde vliv okolí. To má za následek, že nenosí celé kroje, ale například muži nosí jen vyšivanou košili a k tomu džíny. V porovnání se slovenskými Rusíny, lze o Huculech říci, že jsou více věřící. Je to přičítané izolaci v horách, ve které dlouhou dobu žili bez okolního světa a jedině, co měli, byla víra v Boha. Avšak není možné toto tvrzení zobecňovat na celou společnost Huculů ani Rusínů na Slovensku. Víra je individuální a každý člověk k ní může přistupovat rozdílně.

Přestože je antropologové označují jako etnografickou podskupinu Rusínů, oni sami sebe nenazývají Rusíny, ale jsou hrdými Huculy³⁸.

5.1.2. Historie Rusínů

První zmínky o tomto východoslovanském etniku se datují do 10. století. S historií Rusínů je úzce spjato území bývalé Podkarpatské Rusi, dnešní Zakarpatské Ukrajiny, odkud pravděpodobně pochází. Avšak nikdo z určitostí nedokáže říci, kde se vzali. Mluví se o předcích Rusínů, kteří přišli na Zakarpatí při stěhování národů v 5. a 6. století.

Od konce 13. století patřilo území Podkarpatské Rusi Uherskému království až do 20. let 20. století³⁹.

³⁷*The Hutsuls people*. [online] Web.archive.org, 2003 [cit. 3.3. 2016] Dostupné z:

http://web.archive.org/web/20080522110424/http://www.geocities.com/galychyna/hutsuls_people.html

³⁸ OLSON, James S. *An Ethnohistorical dictionary of the Russian and Soviet empires*. Greenwood Publishing group, Inc., 1994. s. 285.

Podkarpatská Rus⁴⁰

Podkarpatská Rus patřila do roku 1918 Uhrám (Rakousko-uherské monarchii). V této době nebyli Rusíni ani Ukrajinci uznávaní. Od roku 1918 až do roku 1939 byla součástí Československé republiky.

Jeden jediný den měli Rusíni svůj vlastní stát. Ten byl vyhlášen 15. března 1939, ale hned v tento den svou nezávislost ztratili a byli okupováni Maďarskem až do roku 1944. Snahy o vytvoření samostatného státu jsou známé už z minulosti. V roce 1918 byla vyhlášena Rusíny v Polsku tzv. Lemko-rusínská republika⁴¹. Její trvání bylo pouze jeden rok, poté byla hlavním představitelům odňata svoboda a území Lemko-rusínské republiky připadla Polsku. V tentýž roce byla také vyhlášena republika Koman'cha⁴², ale měla stejně dlouhé trvání jako ty předchozí.

V letech 1944 - 1946 patřila Podkarpatská Rus ČSR. Avšak při zfalšovaných referendech připadla Sovětskému svazu.

Dne 6. ledna 1946 byla Podkarpatská Rus vyhlášena jako část Ukrajinské sovětské socialistické republiky, tedy součástí SSSR. Dnes toto území patří Ukrajině.

Obyvatelé Podkarpatské Rusi nebyli zcela vymezení vůči své národnosti. Nevěděli, zda jsou více Rusíni, Ukrajinci, Rusy či Malorusy. Touto otázkou se zabývali od 2. poloviny 19. století až do 1. poloviny 20. století.

Důsledkem této etnické nejistoty byl i problém s územím. V 19. století neměli rolníci z řad Rusínů nutkání se etnicky identifikovat. Společným znakem byla příslušnost k řeckokatolické církvi. Rusíni se etnicky identifikovali na základě právě náboženství.

Revoluční období

Po revoluci v roce 1848, zpracoval v roce 1849 Dobriansky memorandum „Pamjatnyk Rusynov Uhorskych“, které mělo 11 bodů. Mimo jiné zde odstupoval od plánu sjednotit se s haličskými Rusíny, ale požadoval vymezení rusínských okresů, na místech

³⁹ POP, Ivan. *Malé dějiny Rusínův*. 1. Vyd. Bratislava: Združenie inteligencie Rusínův Slovenska, 2011. s. 12.

⁴⁰ ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha: NLN s.r.o., 2007.

⁴¹ *Lemko Republic of Florynka/Ruska narodna republika Lemkiv*. [online]. World Academy of Carpatho-Rusyn Culture, 2013 [cit. 7.3.2016]. Dostupné z: <http://www.rusyn.org/hisflorynka.html>

⁴² *Ukrajina*. [online] Ben Cahoon [cit. 7.3.2016]. Dostupné z: <http://www.worldstatesmen.org/Ukraine.html#Komancza>

kde žije více jak 15 tisíc obyvatel. Vídeň několik z těchto návrhů uznala, avšak k větší reakci došlo na východním Slovensku.

V této době řeckokatolická církev označovala všechny své věřící jako Rusíny, proto aby vznikla jakási vlastní etnicita, na základě které by bylo možné prosadit národní práva. Oblasti Spiš, Šariš, Zemplín až po Nové město pod Šiatrom se označovaly za rusínské, jelikož zde bylo mnoho řeckokatolických věřících.

Mezníkem rusínské historie je tzv. „revoluční období“, které se datuje do 40. let 19. století, kdy se začala projevovat rusínská inteligence. V této době je podporovali i Slováci, kteří je inspirovali k větší iniciativě. Podpora Slováků byla patrná i při zakládání řeckokatolického biskupství v Prešově. Velký podíl na tomto rozkvětu měl Alexandr Duchnovič, kanovník, který rozvíjel nejen duchovní život, ale také se prosazoval v politice.

Prešov byl po Mukačevu a Užhorodu třetím centrem, kde se Rusíni angažovali ve všech oblastech života - církevním, kulturním a politickém. V této době vznikl plán na spojení Rusínů - tedy slovenských a z Haliče. Za tímto plánem stál Duchnovič a hlavní národní buditel Adolf Dobriansky.

V 50. letech 19. století docházelo k maďarizaci. Rusínské národní hnutí v této době začalo upadat. Hlavním problémem bylo, že se rusínská inteligence dobrovolně maďarizovala a Rusíni měli problém se etnicky identifikovat.

V druhé polovině 19. století měla rusínská inteligence snahu uplatňovat své národní požadavky, ale toto snažení nebylo úspěšné. Nezískali národní svobodu ani samosprávu. Absenci těchto věcí pocítovala především rusínská inteligence v čele s Duchnovičem, Dobrianským a Pavlovičem. Prostý lid si tento deficit neuvědomoval, jelikož ani předtím neměl výraznou potřebu se etnicky identifikovat. Ztotožňovali se na základě církve.

Podle statistik z roku 1826 bylo Rusínů 700 000⁴³ a podle Pavla Josefa Šafaříka 350 000⁴⁴ v letech 1795 - 1861.

V roce 1869 mělo být v Uhrách 448 000⁴⁵ Rusínů, avšak jiný autor uvádí 596 500⁴⁶. Na počátku 20. století byly uváděny počty Rusínů v rozpětí od 423 000 do 445 000.

⁴³ ORLAJ, I. Otvět. *Trudy i zapiski obščestva istoriji drěvnostěj rossijskich*. Petrohrad, 1826.

⁴⁴ ŠAFAŘÍK, Pvel Josef. *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Praha, 1826.

⁴⁵ SCHMIDT, F. *Statistik der Osterreichisch-ungarischn Kaiserstaates*. Wien, 1872.

⁴⁶ KŘÍŽEK, V. *Statistika císařství Rakouského*. Wien, 1872.

V roce 1910 žilo na území Podkarpatské Rusi skoro 600 000 obyvatel, z toho se přes 300 000 hlásilo k rusínské národnosti. V tomto sčítání bylo provedeno sčítání i na základě náboženského vyznání, které ukázalo jasnou dominanci řeckokatolické církve, kterou vyznávalo na 390 000 obyvatel. Lze se jen domnívat, která z těchto čísel odpovídala realitě.

Informace zjištěné během terénního výzkumu odpovídají předchozím řádkům. V dnešním Zakarpatí v obci Hankovytsje mělo být podle statistik 90% rusínského obyvatelstva. Avšak respondenti vypověděli, že zde sčítání vykonával muž, který na základě jazyka určil, že jsou to Rusíni. Podle místních, není jejich jazyk čistě ukrajinský, ale má jistý dialekt a proto je možné, že byl zaměněn s rusínským.

5.1.3. Současné postavení Rusínů

Podíváme-li se do historie postavení Rusínů, tak nikdy nebylo lepší, jako v současnosti. Dnes mohou svobodně rozvíjet svoje kulturní bohatství a udržovat si svou etnickou identitu, což nebylo v minulosti možné.

Zeptáme-li se však osobně Rusínů, necítí to stejně. Problémem je, že si často neuvědomují svá práva, a proto je nevyužívají. Především mladá generace nepoužívá v takové míře rusínský jazyk a nehlásí se ke své národnosti.⁴⁷

Jako odpověď na tento trend vznikl projekt Čemeric, který si dává za cíl informovat Rusíny na Slovensku o jejich menšinových právech a podporovat používání rusínského jazyka. Jedním z výstupů byl například návrh zákona na ochranu národnostních menšin.⁴⁸ Rusíni jsou jednou z 11 uznaných národnostních menšin na Slovensku a třetí nejpočetnější. Od roku 1995 je rusínština uznaná jako menšinový jazyk.

V roce 2011 byl na Slovensku upraven zákon o označení obcí v jazyce národnostní menšiny, pokud tam žije nejméně 20% příslušníků určitého etnika⁴⁹. Podle nařízení vlády mělo být označeno 68 obcí, kde žije více jak 20% Rusínů. Nejvíce těchto vesnic je v okrese Medzilaborce, kde se nachází např. obec Čabiny, a v okrese Svidník, jde o obce jako Belejovce či Bodružal.

⁴⁷ *O projekte*. [online] Cemerica.sk [cit. 18. 12. 2015] Dostupné z: <http://www.cemerica.sk/o-projekte/>

⁴⁸ RUNDISOVÁ, Táňa. *Čo potrebujú menšiny na Slovensku?* [online] Cemerica.sk [cit. 18. 12. 2015] Dostupné z: <http://www.cemerica.sk/co-potrebuj-mensiny-na-slovensku-kvalitny-mensinovy-zakon/>

⁴⁹ *Označenie obcí*. [online] Úrad vlády SR, 2011 [31.1. 2016] Dostupné z: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/oznacenie-obci/>

Na Slovensku pravidelně vychází časopisy v rusínštině, např. Blahovistník, což je duchovní měsíčník; Rusyn, kulturní a náboženský časopis atd.⁵⁰

V březnu roku 2015 se objevily v médiích informace, že Zakarpatští Rusíni chtějí autonomii, avšak pravděpodobně byla tato informace pouhou novinářskou „kachnou“ či výkřikem jedince.

Nejvíce Rusínů žije v Prešovském kraji. Podle posledního sčítání z roku 2011 uvedlo rusínskou národnost více jak 33 000 obyvatel Slovenska, ale rusínštinu jako mateřský jazyk uvedlo cca 55 000 obyvatel.

5.1.4. Rusínské instituce na Slovensku

Ústav rusínského jazyka a kultury⁵¹

Na Prešovské univerzitě vznikl v roce 2008 Ústav rusínského jazyka a kultury, který se odštěpil od oddělení rusínského jazyka a kultury Ústavu regionálních a národnostních studií. Mezi hlavní činnosti tohoto ústavu patří publikační a dokumentační činnost, pedagogicko-výchovná a vědecko-výzkumná činnost. Velmi významná publikace, kterou ve spolupráci s University of Toronto vydal Ústav rusínského jazyka a kultury je Encyclopedia of Rusyn History and Culture. Na této knize se podílel i známý autor Paul Robert Magocsi, který se zabývá tématem Rusínů.

Od svého vzniku je ředitelkou Ústavu rusínského jazyka a kultury doc. PhDr. Anna Plišková, PhD. Ministerstvo školství SR je zřizovatelem. Ústav nabízí 3 studijní programy pro zájemce - bakalářský program rusínský jazyk a kultura v učitelství, navazující magisterský program a doktorandský studijní program slavistika - rusínský jazyk a literatura v učitelství.

Od roku 2010 pod záštitou Ústavu rusínského jazyka a kultury funguje tzv. Letní škola rusínského jazyka a kultury. Jedná se o třítydenní intenzivní kurz, který nabízí 20 lekcí rusínské historie, 20 lekcí rusínštiny a minikurz deseti lekcí Karpato - rusínské etnografie. Probíhá jak v rusínštině, tak i v angličtině. V rámci letní školy jsou také vedlejší

⁵⁰ DOHÁNYOS, Róbert; LELKES, Gábor; TÓTH, Károly. *Národnostné menšiny na Slovensku 2003*. [online] Šamorín: Fórum inštitút výskum menšín, 2004, s. 113. [31.1. 2016] ISBN 80-8062-248-5 Dostupné z: <http://mek.oszk.hu/02500/02539/02539.pdf>

⁵¹ *Informácie*. Studium Carpato-Ruthenorum 2016. [online] Prešovská univerzita v Prešove [cit. 31.1. 2016] Dostupné z: <http://www.unipo.sk/public/media/23014/Information.pdf>

akce jako např. prezentace rusínských zvyků a tradic, návštěva festivalu ve Svidníku, návštěva muzeí a skanzenů s lidovou architekturou, návštěva divadla Alexandra Duchnoviče a další akce.

Mateřská a základní škola Čabiny⁵²

Dne 2. září 2008 se otevřela první rusínská základní škola v obci Čabiny. Zřizovatelem školy je obecní úřad a je také podporovaná spolkem kněží sv. Jana. V rámci školy je také zřízena mateřská škola. Do školy nastoupilo 7 žáků, nyní jich tam dochází 12. Podle ředitelky školy PaedDr. Márie Jasikové a starosty obce Čabiny pane Moroze, *lze očekávat uzavření této školy v několika následujících letech. Hlavním důvodem jsou obavy rodičů dětí, že výuka na této škole nedosahuje takové úrovně jako na jiných slovenských školách a že by děti mohli mít problémy při přestupu na „normální“ slovenskou školu.*

Patronem školy je Anatolik Kralickij (1835 - 1894), baziliánský mnich a učitel teologie. Škola nabízí 4. třídy. Od první třídy se děti učí pouze mluvit rusínsky a od druhého ročníku se děti učí azbuku a mají předměty v rusínštině. Přesto se ve škole mluví i slovensky. Škola pořádá také různé akce, které mají ukázat dětem typické rusínské tradice. Scházejí se například na posezení s rodiči o Vánocích, organizují předvánoční večere a o Velikonocích chodí do kostela.

Dále mohou děti pokračovat v rusínštině např. v nedalekém městě Medzilaborce, kde se rusínština vyučuje v rámci volnočasových aktivit nebo v Radvani pod Laborcom, kde je rusínština jako povinně volitelný jazyk.

Divadlo Alexandra Duchnoviče⁵³

Divadlo nese jméno po nejznámějším rusínském buditeli Alexandrovi Duchnovičovi. Vzniklo v roce 1945, ale tento název nese až od roku 1990. Na začátku se hrálo v divadle rusky a tak zde hráli především ruské klasiky jako např. Anna Karenina. V 50. letech se začalo hrát v ukrajinštině. Přechod na rusínský jazyk přišel až v 80. letech, na základě žádostí obyvatel, kteří měli po 40 letech možnost hlásit se ke své národnosti. Do dnes bylo v divadle odehráno 340 premiér.

⁵² Kolektiv autorů. *Čabiny*. Prešov: ADIN s.r.o., 2013, s. 54.

⁵³ *O nás*. [online] Divadlo Alexandra Duchnoviča, 2007. [cit. 31.1. 2016] Dostupné z: <http://www.divadload.sk/o-nas.php?page=divadlo>

Muzeum rusínské kultury Prešov⁵⁴

Muzeum rusínské kultury v Prešově bylo otevřeno v roce 2007. Ukazuje kulturní a historické bohatství Rusínů. Je zde stálá výstava dějiny Rusínů. Nabízí ukázky tradičního oblečení i interiér rusínského domu, představuje významné osobnosti rusínského etnika a snaží se rozvíjet publikační činnost. Většina předmětů pochází od soukromých sběratelů, zřídka kdy od státních institucí.

5.1.5. Kultura

Kultura Rusínů je velmi bohatá a určitě zajímavá. V současnosti je znám velký počet folklórních souborů, na základě kterých se Rusíni sdružují a udržují svou kulturu. Pro příklad lze uvést folklórní soubor PULS z Prešova či Barvinok z obce Kamienka okres Stará Ľubovňa. Poslední jmenovaný čítá v současné době 52 členů a zaměřuje se na prezentaci rusínských tradic a zvyků a to prostřednictvím zpěvu, církevních písní a tanečních představeních. Členové jsou dobrovolníci z řad občanů. Soubor si klade za cíl předávat rusínské zvyklosti z generace na generaci a představit se majoritní společnosti.⁵⁵

Rusínský festival nebo také festival kultury Rusínů Slovenska⁵⁶ se koná ve Svidníku od roku 2013 a trvá celý týden. Cílem tohoto festivalu je přiblížit široké veřejnosti rusínskou kulturu a prezentovat ji v celostátním formátu. Probíhají výstavy, besedy, workshopy, promítání dokumentů, vystoupení hudebních a tanečních skupin.

V rámci získávání širšího povědomí o Rusínech bylo použito několika dotazníků, z kterých vzešli významné osobnosti na základě volby příslušníků této etnické skupiny. Především se jedná o národní buditele, ale také o současné umělce.

Adolf Ivanovič Dobriansky-Sačurov⁵⁷

Adolf Dobriansky, narozený v roce 1817, byl právníkem, spisovatelem a především národním buditelem v Podkarpatské Rusi. Sdružoval Rusíny a bojoval za jejich práva. Plynule ovládal devět jazyků. Za svůj život napsal několik publikací, které byly

⁵⁴ *Rusínske múzeum v Prešově chce byť nadčasové*. [online] Webnoviny.sk, 8. 11. 2014 [cit. 31.1. 2016] Dostupné z: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/887366-rusinske-muzeum-v-presove-chce-byt-nadcasove/>

⁵⁵ KARAŠ, Martin. *Privítanie*. [online] Barvinok, 2010. [cit. 18. 12. 2015] Dostupné z: <http://barvinok.sk>

⁵⁶ *Rusínsky festival*. [online] Rusínsky festival 2013-14. [cit. 18. 12. 2015] Dostupné z: <http://www.rusinskyfestival.sk>

⁵⁷ *Adolf Ivanovič Dobriansky-Sačurov*. [online] Obec Čertižné, 2014-2016. [cit. 18.12. 2015] Dostupné z: http://www.certizne.eu/zaujimavosti/a_i_dobriansky.php

publikovány po celém světě. Byl pochován v roce 1901 v Čertižném, kde odkázal všechny svůj majetek rovným dílem mezi všechny obyvatele.

Alexander Duchnovič⁵⁸

Alexander Duchnovič se narodil v roce 1803 v Topole na Slovensku. Považuje se za národního buditele na východním Slovensku a Podkarpatské Rusi. Mimo jiné pracoval jako řeckokatolický kněz, básník, historik, zakladatelem škol a autem učebnic pro žáky i učitele. V roce 1848 se zapojil do skupiny A. Dobrianského, která měla politický program na sjednocení Rusínů. Zemřel v roce 1865 v Prešově. Dodnes jsou po něm pojmenovány významné rusínské instituce jako např. Divadlo Alexandra Duchnoviče v Prešově.

Pavel Gojdič⁵⁹

Pavel Gojdič byl biskup a řeckokatolický kněz, narozený 1888. Stal se jednou z obětí při Akci P, která měla za následek likvidaci řeckokatolické církve na Slovensku. V lednu roku 1951 byl odsouzen k doživotnímu trestu odnětí svobody za vlastizradu, byl také nucen zaplatit pokutu ve výši 200 tisíc korun. Společně s ním byli odsouzeni další kněží jako např. kněz Vojašašák. Díky amnestii z roku 1953 mu byl trest zmírněn na 25 let. Konce svého trestu se bohužel nedožil, zemřel v roce 1960. Po své smrti byl vyznamenán několika oceněními a v roce 2001 byl papežem Janem Pavlem II. označen za svatého.

Andy Warhol⁶⁰

S rusínskými osobnostmi je neodmyslitelně spojován Andy Warhol, jehož rodiče byli Rusíni a pocházeli z malé vesničky Miková na východě Slovenska. Andy se narodil v roce 1928 v Pittsburghu. Dnes je znám především jako průkopník amerického hnutí pop artu. Byl známý pro svůj výstřední styl a postoj k životu. Nejvíce se proslavil návrhem na konzervy značky Cambells a fotkami celebrit. Velmi často odpovídal na otázky novinářů o

⁵⁸ *Alexander Duchnovič*. [online] Občianské združenie Osobnosti.sk. [cit. 18.12. 2015] Dostupné z: <http://www.osobnosti.sk/osobnost/alexander-duchnovic-1789>

⁵⁹ MARTIŠKOVÁ, Monika. *Pavol Petr Gojdič*. [online] Občianské združenie Osobnosti.sk. [cit. 18.12. 2015] Dostupné z: <http://www.osobnosti.sk/osobnost/pavol-peter-gojdic-1471>

⁶⁰ CUBJAK, Martin. *Múzeum moderného umenia Andyho Warhola v Medzilaborciach*. [online] Spoločnosť Andyho Warhola v Medzilaborciach. [cit. 18.12. 2015] Dostupné z: http://www.andywarhol.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=59

svém původu, že pochází odnikud. Tato věta se stala určitým heslem rusínského etnika, který nikdy nemělo svůj vlastní stát. Zemřel v roce 1989.

V roce 1991 bylo zřízeno ve městě Medzilaborce Muzeum moderního umění Andyho Warhola, které funguje dodnes a může se chlubit největší sbírkou jeho děl.

Mária Mačoškova⁶¹

Mária Mačoškova se narodila v roce 1940 a dodnes působí jako zpěvačka. Je velmi oblíbená mezi Rusíny a je považována za velmi významnou osobnost kulturního života. Skoro 40 let zpívala ve folklórním souboru PULS z Prešova. V roce 1985 získala titul Zasloužilá umělkyně. Dodnes je aktivní a např. v roce 2015 měla koncert v Domě národnostních menšin na Praze 2.

5.1.6. Jazyk

Rusínština patří do indoevropských jazyků do východoslovanských jazyků.⁶² Rusínština se na Slovensku uznává jako menšinový jazyk od roku 1995. Mluví se jí také v Polsku, na Ukrajině a v Srbsku. V srbské autonomní oblasti Vojvodina se používá jako úřední jazyk a je to jediná země, kde je takto veden. Na Ukrajině není ani zařazena mezi menšinové jazyky. Od 80. let se rusínština používá jako hlavní jazyk při představení v Divadle Alexandra Duchnoviče.

Dne 27. ledna 1995, kdy bylo tzv. třetí rusínské obrození, byl kodifikován rusínský jazyk na Slovensku.⁶³

V souvislosti s rusínštinou se mluví o vymizení tohoto jazyka. Mezi důvody patří obavy rodičů o budoucnost svých dětí, proto je nechtějí dávat do rusínských škol. Některé předpovědi mluví o tom, že rusínština se zařadí mezi vymřelé jazyky cca za 30 až 50 let.⁶⁴

Před tím než byla zrušena řeckokatolická církev v 50. letech, se při bohoslužbách používala rusínština. Avšak po znovuoobnovení církve, se řeckokatolíci nenavrátili

⁶¹ *Mária Mačoškova*. [online] Občianské združenie Osobnosti.sk. [cit. 18.12. 2015] Dostupné z: <http://www.osobnosti.sk/osobnost/maria-macoskova-1990>

⁶² KOKAISL, Petr. *Etnické minority v Evropě*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014, s. 18.

⁶³ *Rusínska národnostná menšina*. [online] Úrad vlády SR [cit. 25. 12. 2015] Dostupné z: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/rusinska-narodnostna-mensina/>

⁶⁴ RUNDESOVÁ, Táňa. *Rusínsky jazyk je na ústupe, mladí ľudia ho nepoužívajú*. [online] Webnoviny.sk, 8.9. 2015 [cit. 18.12. 2015] Dostupné z: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/990817-rusinsky-jazyk-je-na-ustupe-mladi-ludia-ho-nepouzivaju/>

k rusínštině, ale bohoslužby se dodnes slouží ve staroslověnštině a slovenštině. Rusíni projevili snahu o navrácení se k rusínštině, ale nebylo to úspěšné.

Při sčítání obyvatel na Slovensku v roce 2011 uvedlo rusínštinu jako svůj mateřský jazyk celkem 54 625 obyvatel Slovenska, avšak rusínskou národnost uvedlo pouze 55%, viz tabulka č. 1. Tento trend může potvrzovat teorie o asimilaci Rusínů do majority.

Tabulka 1 - Rusínština jako mateřský jazyk⁶⁵

národnost		slovenská	rusínská	ukrajinská
Rusínština jako mateřský jazyk	ženy	12 214	15 343	895
	muži	10 643	14 494	646
	celkem	22 857	30 137	1541

5.1.7. Architektura

Rusínská architektura je velmi ovlivněna východem. Dřevěné domky, které lze v současnosti shlédnout především ve skanzenech s lidovou architekturou, se ještě dají nalézt např. na Ukrajině v horách. Na Slovensku se nachází několik skanzenů, které nabízejí ukázkou těchto domů a především dřevěných kostelíků neboli cerkví.

V každé původní rusínské vesnici nesměl chybět kostel, kovářská dílna a několik obytných domů. Všechny domy měly doškové nebo šindelové střechy. Pokud byl v blízkosti obce vodní tok, nacházel se v obci také mlýn a zřídka kdy i školy. Většina obytných domů měla jedno společné, velkou místnost, která plnila funkci kuchyně, jídelny a ložnice, a další místnosti, kde byla ustájena zvířata. Rusíni jsou známi pro své tkalcovské umění, proto je mnohdy ve skanzenech k vidění tkalcovský stav či dobové oblečení.

Cerkvy jsou sakrální stavby, především řeckokatolické církve. Dnes jsou považovány za klenoty Slovenska a patří do světového kulturního dědictví UNESCO. Cerkvy se nachází hlavně v oblasti Karpat – na Ukrajině, Rumunsku a na Slovensku a některé pocházejí až z 12. století.⁶⁶ Na Slovensku nalezneme kostely obvykle ze 17. či 18.

⁶⁵ TAB. 156 Obyvateľstvo podľa národnosti, materinského jazyka a pohlavia. [online] Sčítanie obyvateľov, domov a bytov 2011.[cit. 28.11. 2015] Dostupné z: <http://census2011.statistics.sk/tabulky.html>

⁶⁶ FROLEC, Václav; VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura*. Praha: Grada, 2007, s. 50.

století. Mnoho se jich také nedochovalo, přičemž na to měla velký vliv 50. léta, kdy došlo k likvidaci řeckokatolické církve. Většinou jsou situovány směrem na východ a na nejvyšším bodě je uložen tříramenný kříž, kde jsou všechny ramena rovná. Jedná-li se o pravoslavnou cerkev, poslední rameno je sešikmené.

Podle statistik se na Slovensku nachází 44 rusínských dřevěných cerkví.⁶⁷ Nachází se v okolí Bardějova, Svidníku a Sniny na východním Slovensku. Vizuálně se od sebe v mnoha případech neliší, ale lze nalézt cerkvy, které jsou unikátní. Každá cerkev je rozdělena na 3 části – předsíň, loď a svatyni. V hlavní lodi obvykle nalezneme místa pro věřící a ikonostas. Ten odděluje hlavní loď od svatyně, která je nejcennější místností v cerkvi. Svatyně symbolizuje nebeské království a právě ikonostas má symbolizovat propojení dvou světů – pozemského (loď, kde sedí věřící) a nebeského (svatyně)⁶⁸.

Ikonostas je obvykle dřevěná stěna, kterou lze nalézt v řeckokatolických a pravoslavných kostelech. Jsou na ní nakresleny ikony, jejichž počet a poloha se řídí jasnými pravidly. Podle výšky ikonostasu a bohatství kostela je zde několik řad ikon.⁶⁹ Nejdůležitější je první řada, známá také jako místní. Nachází se zde troje dveře, uprostřed jsou tzv. královské dveře, ty se používají při nošení eucharistie a po stranách tzv. diákonské nebo podle umístění – severní a jižní. Napravo od prostředních dveří je obvykle situováno vyobrazení Spasitele či Starozákonní Trojice. Na druhé straně nalevo je vyobrazena Bohorodička. První řadu ohraničují dvě vyobrazení – na pravé straně je umístěna ikona chrámu a na druhé vyobrazení sv. Mikuláše, Cyrila nebo Metoděje. Pokud má ikonostas další řady tu druhou nazýváme deésní = prosící. Pochází z řeckého slova „deésis“, což znamená prosbu či přimluvu. Další řada nese název svátková, kde nalezneme dvanáct nejvýznamnějších svátků a vyobrazení Paschy. Z křesťanských svátků je věnováno osm Bohu a zbylé čtyři Bohorodičce.⁷⁰ Prorocká řada je čtvrtá a jsou zde vyobrazení starozákonní proroci. Poslední řada, pátá, ukazuje starozákonné svaté, lze objevit i vyobrazení Adama, Evy, Ábela a jiných.⁷¹

⁶⁷ ŠTEŇO, Michal. *Drevene cerkvy Karpat*. [online] Marko Ivan Outdoor klub Svidník, 2008. [cit. 28.11. 2015] Dostupné z: <http://www.drevenecerkvy.szm.com>

⁶⁸ BÁRTA, Vladimír; DVOŘÁKOVÁ, Viera. *Národné kultúrne pamiatky Slovenska*. Slovenská Lupča: AB ART Press, 2005, s. 103.

⁶⁹ BARVÍKOVÁ, Hana. *Exil v Praze a Československu 1918-1938*. Praha: Pražská edice 2005, s. 49.

⁷⁰ NYKL, Hanuš. *Svátkové ikony*. [online] Český rozhlas [cit. 28.11. 2015] Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/pravoslavi/_zprava/521689

⁷¹ NYKL, Hanuš. *Ikonostas*. [online] Český rozhlas [cit. 28.11. 2015] Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/pravoslavi/_zprava/523643

5.1.8. Náboženství

Náboženství může být definováno jako „sociální způsob chování uvnitř dané společnosti, nebo jako funkci, již v dotyčné kultuře připadají legitimační nebo zdůvodňující úlohy.“⁷²

Podle Maxe Webera je náboženství prostředek, díky kterému se utváří sociální vztahy a etická rozhodnutí.⁷³

Obecnou rolí náboženství je stát se nositelem smyslu života etnika či kultury.⁷⁴ Dále je nositelem určitých mravních hodnot, určitého nepsaného, ale i psaného kodexu, podle kterého pak společnost žije.

Historie

Christianizace⁷⁵ evropského kontinentu začala pravděpodobně od 2. století v Galii. Významným milníkem v dějinách křesťanství je edikt milánský z roku 313, který ratifikoval křesťanství jako náboženství pro celou římskou říši. Za císaře Theodosia se křesťanství stalo ve 4. století státním náboženstvím. K dokončení pokřesťanštění došlo v 10. století, kdy došlo ke konvertování panovníků Ruska, Polska a Uher. Proto je Evropa považovaná za nejstarší křesťanský kontinent.

V roce 1054 došlo k tzv. Velkému schizmatu⁷⁶, což mělo za následek rozdělení západní a východní církve. V 11. století měl probíhat tzv. program očisty, který neuznával svatokupectví, nepovoloval kněžské sňatky a další. Aby tento program mohl fungovat, bylo nutné zesílit postavení římského papeže. Tento akt neshledával podporu od Michaela, který byl v té době patriarchou v Konstantinopoli. Byly pokusy o smíření těchto dvou stran, ale nebyly úspěšné a vše vyvrcholilo 16. července 1054, kdy římský papež vyloučil patriarchu z církve a s ním i jeho stoupence. V odplatě dal patriarcha Michael římskou církev do klatby. To byl začátek oddělení starobylé ortodoxní církve od západní římské církve. Hlavou ortodoxní církve se stal patriarcha se sídlem v Konstantinopoli⁷⁷.

⁷² HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost*. Praha: Grada, 2010, s. 22.

⁷³ SWATOS, W.H., GUSTAFSON, P.: Meaning, Continuity and Change. In: SWATOS, W.H. (ed.): *Twentieth-Century World Religion Movements in Neo-Weberian Perspective*. Leiston, Mellen 1992, s. 11. In: HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost*. Praha: Grada, 2010, s. 11.

⁷⁴ HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost: Věda o náboženství a její historické kořeny*. Praha: Grada, 2010, s. 23

⁷⁵ RÉMOND, René. *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha: NLN s.r.o., 2003.

⁷⁶ RAJMUND, Jiří Tretera; HORÁK, Zábaj. *Slovník církevního práva*. Praha: Grada, 2011, s. 119.

⁷⁷ KOKAISL, Petr. *Geografie náboženství*. Praha: Provozně ekonomická fakulta ČZU, 2009, s. 118-119.

Po Velkém schizmatu se objevovaly snahy o sjednocení církve. Tyto snahy byly prezentovány na koncilech svolaných papežem, jako např. druhý lyonský koncil⁷⁸ v roce 1274 svolaný papežem Řehořem X., který si stanovil za cíl sjednotit církve. Dalším takovým koncilem byl v 15. století Basilejsko-ferrarsko-florentský koncil, který svolal papež Evžen IV. Na tomto koncilu došlo ke sjednocení východní a západní církve, označované jako Florentská unie⁷⁹. Ta však byla záhy odmítnuta a rozkol mezi církvemi nadále trval.

Část východních křesťanů se sjednotilo s římskokatolíky v roce 1596, tzv. Brestlitevskou unií⁸⁰. Ta vycházela z Florentské unie, a znamenala přechod církevní správy Konstantinopole pod Řím. Dalším důsledkem bylo odštěpení části pravoslavných, kteří poté založili řeckokatolickou církev.

Řeckokatolická církev se začala šířit na území dnešního Slovenska a Ukrajiny až po tzv. Užhorodské unii. Proto je dnes možné narazit na označení řeckokatolické církve jako církve „uniatské“. Na základě tohoto šíření se řeckokatolická církev dostala i mezi Rusíny. Za dob Podkarpatské Rusi byli Rusíni identifikováni na základě právě řeckokatolické církve. Kdo se hlásil k řeckokatolické církvi, byl brán jako příslušník rusínského etnika.

Užhorodská unie⁸¹ byla uzavřena 24. dubna 1646 na zámku v Užhorodě, avšak nebyl dochován žádný úřední dokument. Jediné co bylo uchováno, je list řeckokatolíků poslaný papeži Inocencovi X. v roce 1652. V tomto listě je citovaný průběh slavnosti a podmínky, za kterých byla unie uzavřena.

Byly stanoveny 3 podmínky:

- zachování řeckých obřadů;
- svobodná volba biskupa, který poté bude potvrzený Svatým stolcem;
- přiznání výsad katolických duchovních.

Dodnes je patrné rozdělení na Evropu na Západ a Východ. A mnoho obyvatelů Evropy si na tomto rozdělení stále zakládá.

⁷⁸ JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů - 2. Lyonský koncil*. [online] Theofil, 16.3. 2010 [cit. 18.2. 2016] Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1093>

⁷⁹ HLAVÁČOVÁ, Anna. *Ruténia a florentská unia*. [online] Rusyn.sk, 20.4. 2012. [cit. 18.2. 2016] Dostupné z: <http://www.rusyn.sk/rutenia-a-florentska-unia/>

⁸⁰ *Východní obřad*. [online] Fenestra Ecclesiae, 2011. [cit. 18.2. 2016] Dostupné z: <http://fenestra.webnode.cz/vase-a-nase-clanky/vychodni-obrad/>

⁸¹ *Dokument o uzavření Užhorodskej unie*. [online] grkat.nfo.sk, 12.7. 2010. [cit. 18.2.2016] Dostupné z: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/uzhorodska-unia-dokument.html>

Schůzka, která se pravděpodobně zapsala do moderních dějin náboženství, je setkání papeže Františka a ruského patriarchy Kirilla v Havaně na ostrově Kuba⁸². Toto setkání je naprosto jedinečné od dob Velkého schizmatu. Přesto, že ze strany Říma probíhaly po celá staletí různé pokusy o sjednocení církve, nikdy k tomu nedošlo. Ve 20. století proti těmto snahám stál pád komunistického režimu ve východní Evropě a s tím spojená svoboda vyznání.

Východní obřad⁸³

Obřad je podle profesora Robert F. Tafta: „komplexní tradice, jedinečný způsob, jakým se určité společenství věřících vnímá, vyjadřuje a žije svůj život. Zahrnuje kanonickou disciplínu, mnišství, umění, architekturu, duchovní hudbu a především osobního ducha.“

Východní obřad se liší od západního obřadu například délkou bohoslužeb, které jsou u východního delší, zpívá se při nich, více se klaní, dodržují se přísnější půsty a kněží jsou ženatí. Východní obřad propojuje celého člověka a všechny jeho části – tělo, duši a ducha, proto jsou i např. půsty přísnější. Obecně je tento obřad považovaný za více spirituální než ten latinský. Bohoslužby jsou vždy oslavné a velmi vznešené. Říká se, že krása je jedním ze symbolů Boha.

V každém východním chrámu nalezneme bohatě zdobený ikonostas – stěna s obrazy, která mimo jiné vymezuje prostor svatyně od lodě kostela. Což symbolizuje oddělení nebe a země⁸⁴. Detailněji je ikonostas popsán v kapitole Architektura.

Jsou známé 3 bohoslužby – mše sv. Jana Zlatoústého, mše sv. Bazila Velkého, která se slouží 10x za rok a mše předem posvěcených Darů, která se slouží pouze o Velkém pátku neboli Pasche.

Bohoslužba sv. Jana Zlatoústého⁸⁵ je považovaná za hlavní liturgii východního obřadu a slouží se pravidelně každý týden dopoledne či ve večerních hodinách.

⁸² *Poprvé v historii. Papež a ruský patriarcha vyzvali k obnově jednoty církvi.* [online] Lidovky.cz, 13. 2. 2016. [cit. 18.2. 2016] Dostupné z: http://www.lidovky.cz/papez-a-rusky-patriarcha-vyzvali-k-obnove-jednoty-cirkvi-pzo-/zpravy-svet.aspx?c=A160213_073543_in_zahranici_sk

⁸³ ŠKOVIERA, Andrej. *Základná informácia - obřad a spiritualita.* [online] Grkat.nfo.sk [cit. 18.2. 2016] Dostupné z: http://www.grkat.nfo.sk/Texty/uvod_3.html

⁸⁴ BOHÁČ Vojtech: *Liturgika II.*, Prešov: Spolok biskupa Petra Pavla Gojdiča 1994, 54.

⁸⁵ *Liturgie sv. Jana Zlatoústého.* [online] Getsemany [cit. 18.2. 2016] Dostupné z: <http://www.getsemany.cz/node/580>

Tato liturgie vznikla přibližně v 7. století a misionáři Cyril a Metoděj ji přinesli na Velkou Moravu.

Řeckokatolická církev

Řeckokatolická církev je odjakživa považovaná za národní rusínskou církev. Podle posledního sčítání obyvatel se k řeckokatolické církvi hlásí 19 193⁸⁶ obyvatel Slovenska. K pravoslavné církvi se přihlásilo 11 080 obyvatel.

Podíváme-li se na výsledky dotazníku, přihlásilo se k řeckokatolické církvi 29 lidí z celkového počtu 50 respondentů. Procentuálně to vychází 58%, zatímco pravoslavnou církev uvedlo pouze 34%, tedy 17 lidí. Pouze jedna osoba uvedla obě tyto církve. Tři respondenti uvedli jiné vyznání – římskokatolickou církev, římskokatolickou i řeckokatolickou církev a jeden respondent uvedl, že je ateista. Tyto výsledky potvrzují výše uvedená data z posledního sčítání osob. Řeckokatolická církev je na prvním místě a hned za ní je církev pravoslavná.

Pod textem jsou citovány online výpovědi respondentů z dotazníku. Jejich odpovědi nebyly pozměněny.

Respondentka z dotazníku: „*Všetci moji predkovia sú greckokatolíci. Dôležitý je skôr pre mňa východný obrad a jeho krása. Aj keď mám rozdielne názory na niektoré tézy gréckokatolíckej cirkvi. Aby som zmenila náboženstvo chcelo by to hlbší historický výskum, kedy sa ktorá cirkev ako zachovala v histórii a podľa toho si zvolit’.*“

Respondent z dotazníku: „*Vyznavam Boha, nie cirkev, ale ak sa pytate preco k nej sympatizujem, lebo je mi blízka, farari su vzdelanci, nie len spevaci ako pravoslavní, a su zenati, vedia, co je to zivot, rodina, nie ako rimokatolíci.*“

Respondent z dotazníku: „*Pochádzam zo zmiešaného manželstva, kde otec je gréckokatolík a mama rímskokatolíčka, pokrstená som ako rímskokatolíčka, ale spoločne celá rodinna navštevujeme aj rímskokatolícke aj gréckokatolícke bohoslužby, teda cirkev.*“

⁸⁶ *Rusini na Slovensku*. [online] Stránky oboru Hospodárska a kulturní studia, 28.8. 2015 [cit. 7.3. 2016] Dostupné z: http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=rusini_na_slovensku

Respondentka z dotazníku: „*Som gréckokatolíckeho vierovyznania, pretože som sa narodil do rodiny gréckokatolíkov. Prakticky celá rodina po otcovej i maminej strane sú gréckokatolíci. Museli by sme ísť určite aj niekoľko generácii dozadu, aby sme našli niekoho v rodine, kto by nebol gréckokatolík.*“

Respondent z dotazníku: „*V nej som bol krstený, vychovávaný, tradičná cirkev Rusínov.*“

Akce P

Významným mezníkem v historii řeckokatolické církve je rok 1950 a tzv. Akce P⁸⁷.

Akce P, která měla být návratem k církvi pravoslavné. Bylo to z důvodu neoblíbenosti této církve, oproti řeckokatolické církvi, ke které se hlásilo v roce 1950 až 300 tisíc lidí. Nejvíce řeckokatolíků žilo v té době na východním Slovensku.

Za spouštěčem této akce stojí tzv. „Vítězný únor 48“⁸⁸. V této době se v ČSR dostali k moci komunisté na základě puče probíhajícího ve dnech 17. až 25. února. Dodnes je tato událost spojována s pádem republiky do přímého područí Sovětského svazu, začátkem represí a přechodem od demokratického zřízení k totalitnímu.

Již v srpnu roku 1949 byla násilně potlačena řeckokatolická církev v Podkarpatské Rusi a byl zabit biskup Teodor Romža.⁸⁹ Už tato událost vyvolala velké napětí mezi řeckokatolíky a pravoslavnými.

V roce 1949 Ústřední výbor KSČ uložil pravoslavné církvi, aby se zaměřila především na východ Slovenska a tento program byl dotován ze státního rozpočtu.

Na konci února 1950 začala pravoslavná církev jednat o finální likvidaci řeckokatolické církve. Před začátkem této akce se konala vynucená návštěva moskevského patriarchy Nikolaje v únoru 1950 na východě Slovenska. Využívalo se kampaně = propagandy, která přestup k pravoslaví vysvětlovala jako návrat ke starému. V dubnu téhož roku byl v Prešově svolán tzv. sobor, kde bylo na dva tisíce lidí. Sobor byl svolán na 18.

⁸⁷ Akce P. [online] Ústav pro studium totalitních režimů [cit. 19.11. 2015] Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/akce-p>

⁸⁸ ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. 1948: *Vítězný únor: Cesta k převratu*. Brno: CPress, 2012.

⁸⁹ VÉVODA, Rudolf. *Gréckokatolícka cirkev za komunistickej diktatúry*. [online] Rusyn.sk [cit. 19.11.2015] Dostupné z: <http://www.rusyn.sk/data/files/20.pdf>

dubna 1950. Členy soboru byly zástupci z Česka i Slovenska SÚC (=Státní úřad pro věci církevní) a Komunistické strany Slovenska. Tento koncil nařídil návrat k pravoslaví a zrušil Užhorodskou unii. Přes 175 řeckokatolických kněží podepsalo tzv. manifest přijatý na Prešovském sobore. Poté museli složit slib před pravoslavným biskupem.

První vlna likvidace řeckokatolické církve měla začít likvidací řeckokatolických kostelů, které proběhla v noci z 14. a 15. dubna, a dnes se jí říká barbarská noc. V této době bylo na Slovensku přes 400 řeckokatolických kostelů, jelikož v této době patřila řeckokatolická církev k třetí nejpočetnější. Nejvýznamnějšími osobnostmi byl biskup Pavol Gojdič a světící biskup Vasil Hopko. Oba dva byli odsouzeni za vojenskou zradu a špionáž v roce 1951. Pavol Gojdič zemřel v roce 1960 ve vězení. Biskup Hopko byl osvobozen až v roce 1968. A v tomtéž roce získal povolení od státu pokračovat v práci světícího biskupa. Avšak ne všichni kněží, kteří podepsali manifest, složili tento slib. V září roku 1950 ÚV KSS došlo k závěru, že už nemá smysl přesvědčovat všechny řeckokatolické duchovní k přestupu na pravoslavnou církev a začali vypracovávat plán, jak s nimi naloží.⁹⁰

Dne 26. května 1950 oficiálně skončila řeckokatolická církev v Československu.

Až v roce 1968 byla povolena řeckokatolická církev v Československu. V této době začaly spory s pravoslavnou církví v oblasti majetku, které trvaly přes 2 roky. Předmětem sporů byly kostely a nemovitosti.

Řeckokatoličtí kněží

Mnoho z řeckokatolických kněží, kteří se nenechali donutit k přestupu na pravoslavnou církev, skončili buď v koncentračním táboře, nebo ve vězení. Obvykle byli obviněni z velezrady či z jiných trestných činů, ke kterým nebyly doloženy důkazy, a museli být poté propuštěni. Tyto vykonstruované procesy probíhaly od roku 1950, převážně v Prešově kde byl tzv. Prešovský sobor. Nejznámější koncentrační tábor - klášter byl v Podolíně na východním Slovensku. Velmi často byly kněží vyhnáni do vyhnanství, především do severních Čech. Ve vyhnanství byli nuceni vykonávat podřadnější práce, na které nebylo nutné vyšší kvalifikace. Velký zlom nastal v roce 1968, kdy komunistická moc ztratila na síle a řeckokatolické církve se začínala vzpamatovávat. Kněží se začali

⁹⁰ BOBÁK, Ján. *Rusíni a Akcia P.* [online] Rusyn.sk [cit. 19.11. 2015] Dostupné z: <http://www.rusyn.sk/data/files/19.pdf>

vracet na Slovensko do svých farností, které byli v katastrofálním stavu a bylo nutné provést rekonstrukce.

Michal Čintala⁹¹, tit. kanonik (1914-1999)

Otec byl dělníkem a matka byla v domácnosti. Absolvoval teologii a v roce 1941 se oženil s učitelkou Margitou. V téže roce nastoupil jako nový kněz do obce Hažín u Michalovců, kde působil 4 roky. Zde působil jako správce farnosti od roku 1945 až do roku 1951. Od roku 1950 byl různě přesvědčován a nucen konvertovat k pravoslavné církvi avšak přesto nepodleh. Od okresního úřadu v Michalovcích dostal zákaz vzdalovat se ze své farnosti. Schovával se po známých a pomáhali mu i evangelíci. Celé martyrium trvalo 3 měsíce. Jeho manželka byla v září roku 1950 označena za nespolehlivou a nebyl ji umožněn nástup do školy. V březnu roku 1951 byl kněz Michal Čintala donucen vystěhovat se do 48 hodin ze své farnosti a nesměl pobývat ani v celém Michalovském okrese. Přestěhoval se k rodičům své manželky do Třebišova. Od 23. října, kdy byl odveden z práce do vyšetřovací vazby, strávil dva měsíce na samotce. Vyšetřovací vazba byla v Prešově a byl podroben několika zkouškám a nucen aby podepsal přechod k pravoslavné církvi. Kněz přechod nepodepsal, a proto byl odvezen do Bratislavy, kde stanul před Nejvyšším soudem. Zde mu prokurátor navrhoval 15 let odnětí svobody za údajnou špionáž. Protože k tomuto obvinění nebyly důkazy, byl propuštěn. Poté se nechal zaměstnat v Povodí Bogrodu a Hornádu, kam mu v srpnu přišel příkaz vystěhovat se do 24 hodin do severních Čech. A tak odešel se svou manželkou a dvěma dětmi do České Kamenice, do vyhnanství. Přestože byl ve vyhnanství, setkával se s ostatními řeckokatolickými kněžími, kteří byli také vyhnáni. Setkával se např. s Andrejem Timkovičem, který byl v roce 1950 poslán do vyhnanství v Děčíně s celou svou rodinou. Michal Čintala se na Slovensko vrátil v roce 1956, avšak až v roce 1968, kdy byla obnovena činnost řeckokatolické církve, začal působit na farnosti v Michalovcích, která byla v držení pravoslavné církve.

⁹¹ BABJAK, Ján. *Zostali verní: Osudy gréckokatolíckých kňazov 3*. Košice: Slovo a.s., 1999.

Demeter Petrenko⁹² (1888 – 1951)

Ne všichni kněží měli takové štěstí, že přežili a měli možnost vrátit se zpátky na Slovensko a ke své práci. Řeckokatolický kněz Demeter Petrenko narozený v roce 1888, působil jako kněz nejdříve ve farnosti v Olšavici, kde byl 11 let. Poté působil v Blažově až do roku 1940. Poslední působiště bylo ve městě Levoča, kde byl velmi oblíben. Byl zvolen primátorem města a vyhledával původní řeckokatolické rodiny. V Levoči je objevil na 700, avšak mnoho z nich bylo asimilováno do římskokatolické církve. Když přišel rok 1950, zůstal věrný řeckokatolické církvi. Prvně byl poslán do internačního tábora v Podolínci, odkud byl přemístěn do koncentračního tábora v Hlohovci. Po několika měsících byl opět poslán zpátky do Podolínce, kde vážně onemocněl. Dne 25. září roku 1951 zemřel.

Ladislav Nevický⁹³ (1918 – 1983)

Kněz Ladislav Nevický se narodil v Sečovcích na Slovensku. V roce 1943 ukončil teologická studia v Užhorodě a do roku 1945 sloužil v obci Majdan na Podkarpatské Rusi. Poté působil jako kaplan ve Spišských Jakubanech a až do roku 1951 v Borove, nedaleko Medzilaborců. V dobách represí byl nucen odejít do vyhnanství v Rudníku nedaleko Vrchlabí. Zde pracoval jako zámečnický. Díky pomoci přátel se v roce 1965 vrátil na Slovensko a usadil se v Popradě. V září roku 1968 začal po 18ti letech opět působit jako kněz na farnosti Borov. V této obci se několikrát stalo, že ho někdo z pravoslavných v noci napadl a surově zbil. Říká se o něm, že to byl velmi srdečný muž, vždy připraven všem pomoci a co se víry týkalo, byl nekompromisní. Ve své farnosti vychoval mnoho kněží. Zemřel v roce 1983.

Andrej Prokopovič⁹⁴, CSsR (1923 – 1997)

Andrej Prokopovič složil v roce 1942 řeholní služby v Českých Budějovicích a poté studoval teologii v Bratislavě a Obořišti. V lednu v roce 1950 začal pracovat jako řeckokatolický misionář. V dubnových dnech roku 1950, kdy probíhala Barbarská noc, chtěl navštívit svou umírající matku doma ve Stropkově, avšak nebylo mu to umožněno. A ani na pohřeb se nedostal, neboť byl uvězněn v internačním táboře – klášteře v Podolínci.

⁹² BABJAK, Ján. *Zostali verní: Osudy gréckokatolíckých kňazov 4*. Košice: Slovo a.s., 1999.

⁹³ BABJAK, Ján. *Zostali verní: Osudy gréckokatolíckých kňazov 6*. Košice: Slovo a.s., 1999, s. 86.

⁹⁴ BABJAK, Ján. *Zostali verní: Osudy gréckokatolíckých kňazov 6*. Košice: Slovo a.s., 1999, s. 89.

V roce 1951 byl povolán na vojenskou službu, která trvala 2 roky a při níž byl nucen vykonávat manuální práce jak na Slovensku, tak i v Česku. Po vojně měl zákaz pobytu v Prešovském a Košickém kraji, tak odešel vykonávat dělnickou profesi do Ružomberoka. V roce 1957 zemřel jeho otec a on žádal církevního tajemníka, zda by ho mohl on sám pochovat nebo římskokatolický kněz. Nic z toho mu nebylo povoleno, tak obřad provedl sám bez ohledu na zákazy. Ačkoliv ho nikdo neudal, zůstal být nepohodlnou osobou pro stát. Vše vyvrcholilo v roce 1956, kdy byl zatčen a odsouzen na 3 roky za rozvracení republiky. Všechno jeho majetek zabavil stát ve svůj prospěch. Ve věznici Mírov ho v roce 1962 zastihla amnestie a tak se vrátil zpátky do Ružomberoka, kde potom pracoval jako dělník až do roku 1968. Od tohoto roku už opět působil jako kněz napřed na farnosti v Pusté Čemerné, poté ve Vyšné Rybnice a Klokočově. Přeložil liturgické texty na dny před svátky a po svátcích a další do slovenštiny. Zemřel v roce 1997.

Ján Viliam Malinič (1883- 1969)

Ján Viliam Malinič přijmul v roce 1909 kněžské svěcení v Katedrálním chrámě v Užhorodě od biskupa Júliuse Fircáka z Mukačeva. Dvanáct let působil na Podkarpatské Rusi ve farnosti Kňahina. V roce 1950 byl přítomen tzv. Malého soboru. Na tomto koncilu podepsal přechod k pravoslaví. Avšak nedlouho poté tento akt zrušil. Přestěhoval se i s manželkou do Šamorína a tam sloužil sv. liturgie v římskokatolickém kostele Panny Marie Nanebevzaté. Tyto liturgie mohl sloužit pouze ráno a soukromě. Zemřel v roce 1969 v Šamoríně a dodnes zde na něj římskokatoličtí kněží vzpomínají v dobrém.⁹⁵

Současné postavení řeckokatolické církve na Slovensku

Po 13. červnu v roce 1968, kdy byla oficiálně řeckokatolická církev legalizována, bylo prioritním bodem dát to obyvatelného stavu většinu farností a kostelů. Spory mezi řeckokatolíky a pravoslavnými se táhly ještě 2 roky po legalizaci řeckokatolické církve. V letech normalizace (1968-1989) byla řeckokatolická církev uznávána státem, ale i přesto se tento stav dá porovnat se stavem v letech 1948-1949, kdy se tato církev považovala za nejreakčnější.

Podle zprávy státní správy z roku 1981 vykonávalo kněžské povolání přes 160 duchovních, ve 174 kostelech a kaplích. Každoročně se konalo 3530 křtů, 2001 pohřbů,

⁹⁵ BABJAK, Ján. *Zostali verní: Osudy gréckokatolíckých kňazov 6*. Košice: Slovo a.s., 1999, s. 70.

1126 sňatků a skoro 72 tisíc bohoslužeb. Těchto akcí se průměrně účastnilo 65 tisíc lidí týdně. V roce 1969 začala církev vydávat duchovní časopis Slovo, mapující život řeckokatolíků na Slovensku a časopis Blahovistník, který byl v ukrajinštině. Časopis Blahovistník vycházel původně v rusínštině a to do roku 1949, po roce 1969 vycházel už jen v ukrajinštině.⁹⁶

Časopisy Slovo a Blahovistník se vydávají dodnes. Blahovistník vychází v původním jazyce – rusínštině.

Po Sametové revoluci byl vydán zákon, který přikazoval vrátit řeckokatolické církvi všechny majetek, který vlastnila před 28. dubnem 1950, kdy se konal Prešovský sobor. Díky tomuto zákonu získala řeckokatolická církev nazpět kostely v 90 obcí Prešovské a Michalovské eparchie.⁹⁷ Velmi významnou událostí v období obrody řeckokatolické církve bylo otevření Řeckokatolického kněžského semináře⁹⁸, otevření řeckokatolické fakulty na Prešovské univerzitě, která pokračuje v konceptu prešovského biskupa ThDr. Mikuláše Tótha. Ten v roce 1880 založil v Prešově Teologickou akademii.⁹⁹

V roce 2008 došlo k několika významným změnám v postavení řeckokatolické církve na Slovensku.¹⁰⁰ Apoštolský exarchát v Košicích povýšil na eparchii. V Bratislavě se otevřela nová eparchie a jako místní biskup byl jmenován Peter Rusnák. Biskupství v Prešově povýšilo na arcibiskupství. Za arcibiskupa-metropolitu byl zvolen Ján Babjak. Tím se řeckokatolická církev stala metropolitní.

Když v roce 2011 probíhalo sčítání lidí¹⁰¹ a domů přihlásilo se k řeckokatolické církvi 206 871 věřících. Toto číslo odpovídá cca 4% všech obyvatelů Slovenska.

V současné době existuje na Slovensku vydavatelství Misionár, které vydává časopis Misionár¹⁰² a knihy věnující se tématu řeckokatolické víry. Další vydavatelství,

⁹⁶ KRAJŇÁK, Petr. *Jubileum Blahovistníka*. [online] Zoe, 25.6. 1996 [cit. 27.11. 2015] Dostupné z: <http://oskwkbk.zoe.sk/?spravy&id=141>

⁹⁷ LUPČO, Martin. *Čo priniesol rok 1968 cirkvám východného rítu? (Gréckokatolícka verzus pravoslávna cirkev)*. [online] Klub vojenskej histórie Beskydy Humenné, 16.8. 2011. [cit. 27.11.2015] Dostupné z: <http://www.kvhbeskydy.sk/co-priniesol-rok-1968-cirkvam-vychodneho-ritu-greckokatolicka-verzus-pravoslavn-cirkev/>

⁹⁸ *Znovuotvorenie knazského seminára*. [online] Zoe, 15.8. 1990. [cit. 27.11. 2015] Dostupné z: <http://gojdic.zoe.sk/znovuotvorenie-knazskeho-seminara/>

⁹⁹ *Charakteristika fakulty*. [online] Prešovská univerzita v Prešove. [cit. 27.11. 2015] Dostupné z: <http://www.unipo.sk/greckokatolicka-teologicka-fakulta/charakteristika/>

¹⁰⁰ *Aktuálne informácie*. [online] Grkat.nfo.sk [cit. 27.11. 2015] Dostupné z: <http://www.grkat.nfo.sk/aktualne.html>

¹⁰² *O nás* [online] Redemptoristi, 2015. [cit. 27.11.2015] Dostupné z: http://www.misionar.eu/?page_id=5

kteří je aktivní, je pod záštitou Spolku sv. Cyrila a Metoda¹⁰³. Spolek vydává každoročně tradiční kalendář, ale také vydává církevní písně na hudebních nosičích a další publikace. Dále také podporuje setkání mladých lidí, pořádá festival duchovních písní, podpora směřuje do církevních škol a rekonstrukcí církevních staveb.

Pravidelně se na TV Noe¹⁰⁴ vysílá řeckokatolický magazín, který přibližuje život věřících patřící do Košické eparchie. Informuje o aktivitách a zajímavých událostech, seznamuje širokou veřejnost s významnými osobnostmi této církve.

Pravoslavná církev¹⁰⁵

Pravoslaví, orthodoxy, vychází ze slov ORTHOS, jehož význam je správný a DOKEIN, znamená vyznávat. Po spojení těchto dvou slov nám vznikne pojem správné vyznání Boha.

Založení pravoslavné církve se datuje na den svaté Padesátnice – Nejsvětější trojice, který je 50 dní po Velikonocích. V tento den sestoupil Duch Svatý na apoštoly. Poté se dále šířilo po světě a na Slovensko bylo přineseno misionáři Cyrilem a Metodějem v roce 863.

Pravoslavná církev vychází z Písma svatého (Bible) a z církevní tradice. Na Slovensku patří pravoslavná církev mezi jednu z 15 autokefálních církví na světě. Pravoslavná církev je východního obřadu a tedy oslavy a liturgie jsou totožné s řeckokatolickou církví, což je popsáno níže.

Ze všech Rusínů na Slovensku je k pravoslavné církvi přihlásilo 11 080 obyvatel.

Respondent z dotazníku: *„Rodiče mne nechali pokřtít v pravoslavném kostele a moje rodina nejméně dvě generace vyznává tuto víru.“*

¹⁰³ *O spolku*. [online] Spolek sv. Cyrila a Metoda v Michalovciach, 2011. [cit. 23.2. 2016] Dostupné z: <http://www.sscm.sk/about/>

¹⁰⁴ *Řeckokatolický magazín*. [online] Televize NOE, 2016. [cit. 23.2. 2016] Dostupné z: <http://www.tvnoe.cz/porad/reckokatolicky-magazin-28>

¹⁰⁵ *O pravoslavné víře*. [online] Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku, 30.9. 2012. [cit. 23.2. 2016] Dostupné z: <http://www.pravoslavnacirkev.info/vira/zaklady-pravoslavne-viry/487-o-pravoslavne-vire>

Respondentka z dotazníku: „*Narodila som sa v pravoslávnej rodine, kde som bola aj pokrstená.*“

Respondent z dotazníku: „*Protože jsem se rodil jak pravoslavy i zemru taky jak pravoslavny.*“

Svátky

Nejvýznamnějšími svátky Rusínů jsou samozřejmě Vánoce a Velikonoce, které jsou doplněny o mnoho tradic a půstů, ale také další významné svátky. V návaznosti na svátky dodržují několik půstů. Tyto svátky jsou totožné jak u řeckokatolické tak u pravoslavné církve.

Zde je výčet 12 nejdůležitější svátků východního obřadu¹⁰⁶:

- 8. září Narození Bohorodičky
- 21. listopadu Uvedení Bohorodičky do Chrámu
- 25. března Zvěstování Bohorodičky
- 2. února Obětování Páně
- 6. ledna Zjevení Páně
- 6. srpna Proměnění Páně
- (Květná) Neděle před Velikonocemi Vstup Páně do Jeruzaléma
- 50 dní po Velikonocích Nejsvětější Trojice (Padesátnice)
- 15. srpna Zesnutí Bohorodičky
- 14. září Povýšení svatého kříže.

Velikonoce

Pascha, Voskresenija Christa (Vzkříšení Krista), jak říkají Rusíni Velikonocům, má pohyblivé datum a velmi záleží, zda se používá juliánský či gregoriánský kalendář. Při první variantě obvykle vychází Velikonoce na dny mezi 22. březnem a koncem dubna. Před Velikonoci se dodržuje 40tidenní půst. Počátek Velikonoc určuje Zelený čtvrtek, kdy se v minulosti svazoaly zvony, které nebyly slyšet až do Velkého dne = Velikonoční neděle. O Velkém pátku chodívali děti po vesnici s řehtačkami. I v období Velikonoc se

¹⁰⁶ TITOV, V. J. *Pravoslaví včera a dnes*. Praha: Sekretariát pro věci církevní Ministerstva kultury ČSR, 1980. str. 51

setkáváme s tradicí omývání v potoku za účelem zdraví po celý následující rok. Na Bílou sobotu se pekla pascha/paska¹⁰⁷, chléb z bílé mouky. Ten se poté společně s dalším jídlem např. se slaninou, klobásou, vajíčky, šunkou atd. odnese v košíku na faru, kde se nechá posvětit. K oslavám Velikonoc neodmyslitelně patří polévání vodou¹⁰⁸, ačkoliv se to liší od českých tradic. Na Slovensku koupají muži své ženy, nikoliv naopak. Typickou dekorací, která by neměla chybět, jsou malované kraslice, které jsou rusínskou chloubou. V tomto období probíhají speciální bohoslužby, které jsou mnohdy delší než ty obvyklé.

Vánoce

Do 70. let 20. století používali Rusíni juliánský kalendář a slavili „Rizdvo Christove“ neboli Vánoce o 13 dní později, stejně jako pravoslavní 6. ledna. Přechod na gregoriánský kalendář byl nutný z praktických důvodů. V současnosti slaví Štědrý večer 6. ledna pouze 3 řeckokatolické obce na Slovensku.

Přesto velmi záleží na konkrétní rodině, jak si určí, kdy chtějí Vánoce slavit. Podle několika respondentů nelze s určitostí udělat závěr, že Rusíni slaví Vánoce pouze a výlučně 24. prosince a naopak.

Pan Karel z Belejovců odpověděl, že také dodržuje půst před Štědrým dnem, kdy jí např. jen topinku s česnekem a pije vodu.

Před Štědrým dnem se dodržuje stejně dlouhý půst jako na Velikonoce, tedy 40 dní. Postní období začíná po svátku sv. Filipa, je tedy označováno za tzv. filipovku. Podle tradice se připravuje 9 štědrovečerních jídel. Pro příklad chléb s česnekem, houbová mačanka s brambory, kapustnice, pirohy, švestková polévka, pečená ryba, bobalky s mákem a koláče. Dnes už ne tolik dodržovanou tradicí bylo umytí si rukou v potoce, dnes se to nahrazuje pouze omytím se vodou z vodovodu. To má zajistit zdraví celé rodiny.¹⁰⁹ Znáмым zvykem je i pokládání slámy buď pod stůl, nebo kamkoliv v místnosti, což má naznačovat, že se Ježíš narodil v Betlémě ve slámě. Pod stůl se také dával řetěz, kterým se semknuli nohy stolu, aby rodina zůstala spolu. Nezbytnou věcí jsou svíčky a modlitba před

¹⁰⁷ STOLIČNÁ, Rastislava. *Paska*. [online] Slovenský ľudový umelecký kolektív. [cit. 25.12. 2015] Dostupné z: <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=3753>

¹⁰⁸ *Rusínské velikonoční svátky*. [online] AZ-europe, 6.4. 2004. [cit. 25.12. 2015] Dostupné z: <https://az-europe.eu/cz/31349-rusinske-velkonocne-sviatky/n>

¹⁰⁹ FERKO, Ľubomír. *Rusínske Vianoce: Pred večerou sa umyli v potoku*. [online] Pluska, 7.1. 2011. [cit. 25.12. 2015] Dostupné z: <http://www.pluska.sk/slovensko/regiony/rusinske-vianoce-pred-vecerou-umyli-potoku.html>

začátkem večere. Typická je také půlnoční mše. Rusíni na rozdíl třeba od Čechů nemají první ani druhý svátek vánoční. Ale den po Štědrém večeru nazývají „Ristvo“¹¹⁰= narození. V těchto dnech obvykle chodí na ranní a večerní bohoslužby.

Pokud Rusíni vyznávají pravoslavnou víru, oslavy se tolik neliší, jídlo zůstává stejné, jen se slaví 3 dny. První den je označován jako „Roždestvo Christovo“ = narození Krista, druhý den „Sobor presvjatoj Bohorodici“ a třetí den oslavují sv. prvomučedníka Štefana.

Rodinná obřadnost

V rusínských rodinách stále funguje jakási soudržnost nejen v těžkých chvílích, ale i těch radostných. Tato soudržnost je viditelná např. i mezi sousedy. Je známé heslo v rusínských vesnicích „jedna dedina, to je veľká rodina“. Již od minulosti až do dnešních dnů jsou rituály Rusínů velmi rozličné, avšak respektující tradice a hodnoty. I dnes platí pravidlo, že jak to probíhá např. na východě Slovenska, nemusí tomu tak být na severozápadě. Každá vesnice, okres má své pojetí obřadů, které se v určitých ohledech mohou lišit.

Následující popsání obřady jsou z okresu Stará Ľubovňa. Obřady křtu a pohřbu jsou konkrétně z obce Kamienka.

Křest¹¹¹

Kmotra a kmotr přinesou dítě do kostela a čekají na kněze v tzv. Pritvore, babinci. Dítě drží kmotra a vedle ní stojí kmotr. Po úvodních modlitbách se křestní rodiče s dítětem obrací směrem ven z chrámu a na výzvu kněze slovy: „Odrikam sja“, se křtěný skrze je zříká zlého ducha. Musí to zopakovat třikrát. Poté se křestní rodiče obrátí tváří k oltáři a slovy: „Prijednuju sja“, slibuje křtěný skrze kmotru a kmotra věrnost Kristovi.

Po tomto aktu odchází před ikonostas, kde kmotra položí dítě na tetrapod – čtyřhranný stůl a rozbalí ho. Kněz pomaže dítěti olejem tělo a následuje křest.

Na Slovensku se křtí obvykle tak, že se třikrát leje voda na hlavu dítěte a přitom se říká: „Kreščajetsja rab Božij .. /raba Boža ..) v imja Otca, i Syna, i Svjataho Ducha.

¹¹⁰ *Rusíni si odlišné vianočné zvyklosti zachovávajú dodnes.* [online] Webnoviny.sk, 20.12. 2011. [cit. 25.12. 2015] Dostupné z: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/442326-rusini-si-odlisne-vianocne-zvyklosti-zachovavaju-dodnes/>

¹¹¹ farář František Krajňák

Amiň.“ Někde, kde jsou vhodné podmínky, se křtí tak, že se ponoří celé dítě do křestní vody.

Poté se dítě přikrývá tzv. křížmov – bílou košílkou. Křestní rodiče společně drží zapálenou svíci jako symbol Krista – světla.

Rusíni ať už jsou řeckokatolického či pravoslavného vyznání, probíhá po křtu miropomazaňa (birmovka). Po úvodních modlitbách kmotra odkryje dítě a jako při křtu, kněz pomaže dítě tzv. mirom čelo, oči, nos, ústa, uši, hrud', ruce a nohy a přitom odříkává „Pečať dara Svjatao Ducha. Amiň“. Miro je voňavý balzamovací olej.

V obci Kamienka si hned po miropomazání matka bere dítě do ruky a odchází do zadní části kostela, kde si klekne. Tam se nad ní modlí kněz. Potom matka vstane a následuje tzv. „vocerkovlenije“ – to znamená začlenění dítěte do společenství církve. Matka s dítětem v rukou vstupuje do kostela a jde až před ikonostas. Kněz bere dítě do rukou, a pokud je to chlapec, jde s ním za ikonostas do svatyně a obchází s ním oltář. Pokud je to dívka, zůstane s ní v carských dveřích ikonostasu. Po zpěvu „Nyňi otpuščajesi raba tvojeho vladyk.“ dává kněz dítě kmotrovi.

V některých farnostech probíhá přijímání do společenství až 40 den po porodu a také si nekleká v zadní části kostela, nýbrž venku před dveřmi chrámu.

Otec dítěte je při obřadu pasivní, nemá žádnou úlohu, jen stojí za kmotrou a kmotrem. Farář z obce Kamienka, pan František Krajňák, dává otcům podržet svíci, avšak v předpisech to není.

Po závěrečných modlitbách se pokřtěnému zazpívá píseň „Mnohaja ľit'a“.

Svatba¹¹²

Rusínská svatba je nejen důležitý mezník v životě mladých lidí, ale také společenská událost.

Cílem svatebních obyčejů bylo zabezpečit ochranu snoubenců při přechodu do manželského svazku – a to jejich plodnost a ekonomickou prosperitu. Svatbě předcházeli dva úkony a to námluvy a zasnuby. Souhlasem se zasnubami bylo podání si rukou. Při této příležitosti se rovnou dohodli i na datu obřadu. Poté se hned šlo na místní farnost sepsat ohlášky, které trvaly tři týdny od svaté mše. Za tuto dobu oslovili snoubenci družičky a

¹¹² Lubniansky skanzen, informace součástí expozice

družby. Poslední sobotu obcházeli družbové hosty a zvali je na obřad a v neděli družičky chystaly nevěstě svatební věnec - „ružku“.

Svatební věnec – zhotoven v předvečer svatby z nejkrásnějšího husího peří, které připevňovali na jehličnatý stromek bez jehličí. Byl ozdobený barevnými stužkami a papírovými květinami.

Nesl ho starosta v čele svatebního průvodu. V průběhu svatby byl umístěn za stolem. Nevěsta si ho nechávala v průběhu obřadu až do chvíle, kdy cítila první pohyby svého nenarozeného dítěte. Poté věnec vzala, peří odložila a před narozením dítěte jím naplnila podložku na spaní.

V neděli před obřadem se konala zábava s hudbou tzv. „obigrafka“, česká rozlučka. Účastnil se jí ženich, starosta a další mladí. Nevěsta se neúčastnila, protože by jí to prý přineslo špatný manželský život.

V pondělí ráno začala svatba. Svatební hosti se scházeli v domě nevěsty. Celou svatbu vedl starosta a jeho pomocník tzv. „čopár“, který se staral o hosty. Předtím než se šlo společně do kostela na obřad, proběhla rozlučka s rodiči a rodičovské požehnání. Tuto rozlučku organizoval starosta a vyprávěl zde biblické příběhy. Při „odpytovanie“¹¹³ muselo sedět uprostřed místnosti na lavičce 5 až 7 osob, rodiče, prarodiče, kmotr a kmotra, a starší sourozenci. Mladí třikrát klečeli před matkou, třikrát před otcem a prosili o požehnání: „Ja Vás matko pýtám, aby sce mi dali zo ščiroho sérca otovské požehnanie a odpušce mi, keď som Vám niekedy něco previnila.“ Matka při požehnání drží nad hlavou chléb zavinutý do látky a dělá rukou symbol kříže a říká: „Moja cerko ja ti odpúšťam šitko a naj cé Pán Boh požehná.“ Poté je starosta vyvedl přes práh jejich domu, který museli překročit pravou nohou. Zařadili se do průvodu a šli s cikánskou muzikou na obřad. Průvodu doprovázely zvuky trembity, což je hudební nástroj. Je to velký roh, který se používal především na Podkarpatské Rusi. Trembita byla také používána při jiných obřadech – při vítání jara či pohřbech. Tento nástroj je spojen především s Huculy.

Starší družba vedl nevěstu v průvodu v levé ruce a v pravé měl svatební věnec, který musel chránit, aby z něj nikdo nemohl vzít ani pírko. Družička vedla na obřad ženicha. Po obřadě šli mladí novomanželé společně. Matka kropila průvod svěcenou vodou a posypávala cukrem. Po vykonání církevního obřadu celý svatební průvod přišel do domu

¹¹³ Odpytovanie = poděkování rodičům a požádání o požehnání

nevěsty, kde společně obědvali. Podávala se kapusta, kroupy, kaše. Novomanželé jedli společně lžící z jedné misky.

U nevěsty byly hostí do 17 nebo 18 hodiny. Po dojmavé rozlučce s rodiči a jejich domem se všichni svatebčané odebrali do domu tchýně.

Ke svatebním zvykům také patří rozlití kbelíku vody, kterou pak musí novomanželé společně utřít.

Pohřeb¹¹⁴

V současnosti většina obřadů probíhá v tzv. „Dom smútku“. Dom smútku je obřadní síň, doplněná o náboženské předměty.

Pokud na vesnici není tato síň, obřad probíhá doma. Mrtvý je uložený v rakvi v největší místnosti domu, obvykle v obývacím pokoji. Rakev je otevřená a okolo ní stojí rodina. Kněz vejde do místnosti s kadidlem a odslouží Panychídu.

Panychída¹¹⁵ je krátká bohoslužba za zemřelého, která se používá v řeckokatolické a pravoslavné církvi. Poté pokropí rakev svčnou vodou. Rodina zavře rakev a odnese ji na dvůr, kde kněz odslouží Parastas, což je dlouhá bohoslužba. Občas je označována jako dvojitá Panychída. Na konci bohoslužby rodina odchází od mrtvého a políbí kříž, který drží kněz v ruce.

Potom se všichni odeberou do kostela, kde rakev položí před ikonostas, nohama směrem k oltáři. Následuje sv. Liturgie, po které vynesou rakev ven z chrámu. Jde se na hřbitov a mezitím se průvod třikrát zastaví, když kněz čte evangelium. Rakev nosí muži ručně nebo se veze na pohřebním vozíku.

Nad hrobem předčítá kněz Evangelium o Lazarovi. Poté pokropí hrob svčnou vodou a rakev se začne spouštět do jámy. Kněz sype lopatkou hlínu na rakev do znaku kříže a odříká: „Hospodna zemľa i ispolnenije jeja, vseennaja, i vsi živuščii na nej.“ Poté bere kříž do ruky a udělá nad hrobem kříž a hrob zapečetí slovy: „Pečatajetsja hrob sej do vtoraho prišestija Christova, vo imja Otca, i Syna, i Svjataho Ducha. Amiň.“

Nakonec poděkuje někdo z rodiny knězovi za vykonané obřady, všem za účast a ozve všechny na komašnu – pohoštění.

¹¹⁴ František Krajňák

¹¹⁵ *Slovníček, Panachyda*. [online] Grkat.nfo.sk. [cit. 25.12. 2015]. Dostupné z: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/slovnicek.html>

Jak už bylo napsáno, obřady Rusínů se liší podle oblasti, kde žijí. Pro porovnání je zde popsán pohřeb v jiných oblastech Slovenska a další tradice a zvyky, které Rusíni dodržují při tomto náboženském obřadu. Níže popsané zvyky prezentovala PhDr. Olga Glosíková, DrSc., ředitelka Muzea rusínské kultury v Prešově.¹¹⁶

Poslední dny nemocného člověka probíhají s velkou vážností a pozorností celé rodiny. Rodina požádá kněze, aby přišel k nemocnému, a společně se pomodlí. Poté se nemocný zpovídá ze svých hříchů a je vykonáno poslední pomazání. Tím by se měla jeho duše osvobodit. V minulosti a někde se to dělá i dodnes se dává nemocnému do ruky svíčka nebo ji drží někdo z rodiny, aby nemocný našel správnou cestu z tohoto světa.

Rusíni věřili, že pokud se mrtvému zavrou oči a podváže brada, tak nikdo z domu nezemře v krátkém čase. Pokud umírající odchází s úsměvem na rtech, říká se, že další do zemře, bude někdo mladý. Když člověk zemře, zastavují Rusíni hodiny v celém domě a zakrývají zrcadla. Je to z toho důvodu, aby se mrtvý nemohl vrátit do domu jako duch.

Po těchto aktech myjí příbuzní mrtvého a oblékají ho do nejnovějšího oblečení. V minulosti se oblékalo do nejobnošenějších šatů, jelikož byla velká chudoba a nové šaty se dále nosily někým z rodiny.

Vymezení rozdílů

Nejvyšší představitel

Hlavní a pravděpodobně největší rozdíl mezi řeckokatolíky a pravosláví, je v tom, kdo je v čele církve. Řeckokatolická církev uznává římskokatolické papeže. Tím je nyní František.

Zatímco pravoslavná církev ho neuznává. Pravoslavná církev je tzv. autokefální¹¹⁷, což znamená, že národní pravoslavné církve mají vlastního nejvyššího patriarchu – prvního biskupa. V současné době je hlavním představitelem pravoslavné církve v Českých zemích a na Slovensku arcibiskup Jeho Blaženost Rastislav.¹¹⁸

¹¹⁶ VOŠTENÁKOVÁ, Zuzana. *Rusínske rituály pochovávaní*. [online] Slovenské pohrebníctvo, 18.9. 2012. [cit. 23.2. 2016] Dostupné z: <http://www.pohrebnictvo.sk/rusinske-ritualy-pochovavania/>

¹¹⁷ KOUBALÍK, Josef. *Autokefální, autokefalie, autokefalita*. [online] Theofil, 11.3. 2010. [cit. 23.2. 2016] Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/krestanske-pojmy-detail.php?clanek=1119>

¹¹⁸ *Posvätná Synoda*. [online] Prešovská Pravoslávna Eparchia [cit. 23.2. 2016]. Dostupné z: <http://www.eparchiapo.sk/sk/dokumenty/pravoslavna-cirkev/posvatna-synoda/posvatna-synoda>

Kříž

Pravoslavný kříž¹¹⁹ nebo také krucifix má tři ramena, dvě vodorovná a jedno šikmé. Na horním ramenu je vypočtena tabulka se slovy „Ježíš Nazaretský, Král Židů“. Tento nápis je zde napsaný ve třech jazycích – latině, řečtině a hebrejštině. Prostřední rameno je upraveno pro Kristovy ruce. Na rozdíl od katolické církve, má Kristus přibit nohy dvěma hřeby, každou nohu odděleně. Podle výzkumů Turínského plátna to tak odpovídá skutečnosti. Spodní rameno je pod nohama ukřižovaného. Spodní břevno je kratší a sešikmené, směřující k nebi, kam se dostal Kristus i zpytující se lotr. Druhý konec ramene směřuje do pekla, kam se dostal druhý lotr, který nezpytoval své svědomí.

K této základní podobě kříže se často dále vyobrazuje lebka u paty. Ta má znázorňovat hlavu Adama, údajně pochovaného na Golgotě na totožném místě jako byl ukřižován Kristus. Kristovy krev stékala podle legendy do pukliny ve skále na hlavu Adama a tím byl navrácen život nejen Adamovi, ale i všem lidem.

Dále se vedle kříže může objevit Bohorodička a apoštol Jan. Někdy se také vyobrazují nástroje utrpení – kopí a houba s octem.

Kříž lze také spatřit s půlměsícem, který znázorňuje kalich s Kristovou Krví a je symbolem Bohorodičky. Kříž je znamením Krista a slunce.

Řecký kříž¹²⁰ je považován za původní. Má všechna ramena stejně dlouhá. V půdorysu řeckého kříže je postaveno mnoho kostelů východní církve.

Na většině dřevěných kostelech, cerkvách, lze nalézt patriarchální kříž¹²¹. To je dvojitý kříž se šesti rameny. Používá se jako biskupský. Nalezneme ho např. na kostele v Hunkovcích v okrese Svidník. Kde se nachází na dřevěném chrámě Ochrany Přesvaté Bohorodičky z 18. století.

V několika případech lze nalézt papežský kříž, který má tři příčná břevna. Ten lze vidět v obci Korejovce v okrese Svidník.

¹¹⁹ DREXLER, Lukáš. *Pravoslavný kříž*. [online] Theofil, 7.4. 2007. [cit. 19.12. 2015] Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=58>

¹²⁰ GLET, Jiří: *Slovníček výtvarného umění a architektury*. Martin Kolářek, 2015.

¹²¹ VOŘÍŠEK, Jaroslav. *Řeč symbolů*. [online] 5.12. 2004. [cit. 19.12. 2015] Dostupné z: <http://javor.cechove.cz/clanky/rec-krestanskych-symbolu.html>

Kalendář

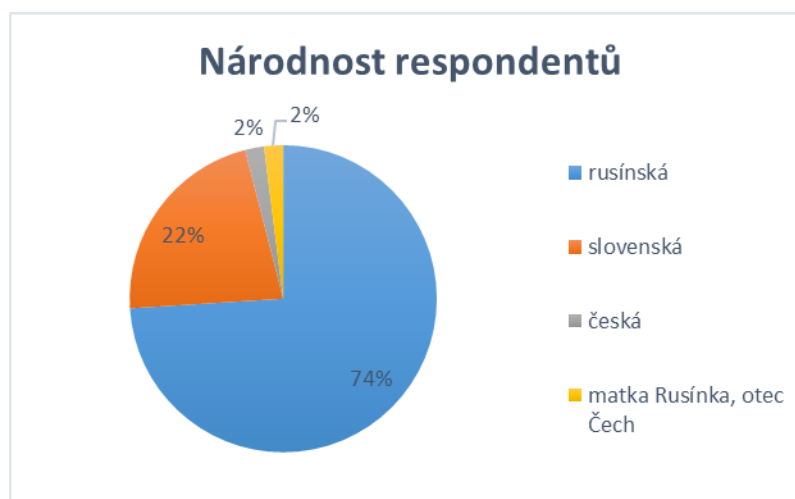
Dalším významným rozdílem je používání kalendáře. Řeckokatolická církev ve většině případech používá gregoriánský kalendář. Avšak pravoslavná církev dodnes nepřijala přechod na gregoriánský kalendář a stále používá juliánský kalendář. Juliánský kalendář¹²² zavedl Julius Caesar a byl vytvořen jako sluneční kalendář. Dnes je rozdíl mezi těmito kalendáři 13 dní.

¹²² *Juliánský kalendář*. [online] Orthodoxy.cz [cit. 19.12. 2015] Dostupné z: <http://www.orthodoxy.cz/kalendar/juliansky-kalendar.htm>

6. Výsledky dotazníkového průzkumu

V této kapitole jsou zpracovány výsledky dotazníku. Nachází se zde několik vybraných citací respondentů, kteří nejlépe vystihovali podstatu otázky. Jedna z identifikačních otázek se týkala národnosti. Tato otázka byla zvolena záměrně, zda se všichni považují za Rusíny. Další otázky byly zaměřeny na význam náboženství v jejich životě, jak často dochází na bohoslužby, zda je pro ně náboženství prostředek vyčleňování se vůči majoritě a jaký je typický aspekt pro „rusínství“. Z odpovědí vyplynul zjevný vliv prostředí na víru v praxi.

Následující graf č. 1 ukazuje, kolik respondentů uvedlo rusínskou národnost. Z 50 respondentů uvedlo 37 dotázaných rusínskou národnost. Avšak 11 už uvedlo národnost slovenskou.

Obrázek 1 - Národnost respondentů

Pro Rusíny je náboženství středobod života. Což potvrzují výpovědi respondentů.

Respondent z dotazníku: „*Nabozenstvo pre mna uzko suvisí s pôvodom kazdeho individua. Ked sa narodí, narodí sa do istej komunity, ktora vyznava nejake hodnoty. Nabozenstvo preto formuje človeka do istej miery, takže jeho význam je podstatny...Vychova rodicov, prostredie kde vyrast, nabozenstvo, skola, priatelia a pod. to vsetko formuje cloveka.*“

Respondent z dotazníku: „*Pre mnohych Rusinov je nabozenstvo (ci uz greckokatolicke alebo pravoslavne) velmi dolezite. Je to jeden z charakteristickych znakov Rusinov. Rusinska identita sa formuje popri nabozenstve. Sme hrdi na to, ze pouzivame jazyk a obrad, ktory priniesli Sv. Cyril a Metod. Sme hrdi na svoje bohate nabozenске korene a na nabozenstvo ako take. Zvlst na nase drevene cerkvy.*“

Většina respondentů uvedla, tedy kromě dvou, že má pro ně náboženství velký význam. Často se opakovaly odpovědi jako velký význam, duchovní význam, který byl často rozveden při určitých situacích. Mezi tyto situace patří např. opora náboženství při těžkých chvílích, uspokojení, meditace, ale také několik respondentů uvedlo náboženství jako přirozenou součást svého života. Z odpovědí je patrné, že se víra a i vyznání k určité církvi dědí po rodinné linii.

Respondent z dotazníku: „*Je súčasťou kultúrneho dedičstva, ktoré mi odovzdali rodičia. Je súčasťou toho čo necham svojim potomkom.*“

Respondentka z dotazníku: „*Rodičia ma od malička viedli k náboženstvu. Aj teraz keď som samostatná, je pre mňa viera (nádej že bude lepšie, že na to všetko nie som sama, pozitívne myslenie, opora, viera v Boha...) dôležitou súčasťou života.*“

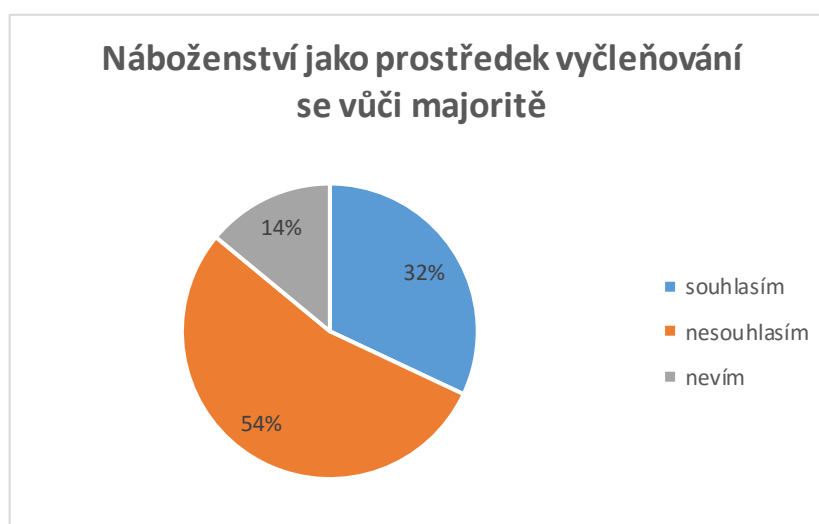
V dotazníku byla také položena otázka ohledně návštěv liturgií. Následující tabulka č. 2 ukazuje četnost návštěv bohoslužeb dotázaných respondentů. Z tabulky je vidět, že pouze třetina respondentů dochází pravidelně každý týden do kostela. Druhá necelá třetina zodpověděla, že nechodí pravidelně na bohoslužby. Avšak nelze podle těchto dat říci, že ten kdo nechodí pravidelně na bohoslužby, není věřící, jak přesně zmiňuje respondent pod tabulkou.

Tabulka 2 - Návštěvy bohoslužeb

Pravidelnost	Počet respondentů	Procentuální podíl ¹²³
Každý týden	16	32%
Nechodím pravidelně na bohoslužby	13	26%
Občas (2x do měsíce)	9	18%
Zřídka (1x za půl roku)	7	14%
Pouze o svátcích	4	8%
1x za rok	1	2%

Respondent z dotazníku: „*Myslím si, že som veriaci človek, aj keď nechodím pravidelne do chrámu. Verím však v Boha a patrične tomu sa s ním aj zhováram prostredníctvom modlitby.*“

Historicky bylo dáno, že ten kdo byl řeckokatolík, byl Rusín. Tedy identifikace se na základě náboženství. Proto byla jedna otázka v dotazníku otevřena názorům respondentům, zda vidí náboženství jako prostředek vyčleňování se vůči majoritě. Výsledky jsou znázorněny na Obrázku č. 2, kde je patrné že to tak respondenti necítí.

Obrázek 2 - Myslíte si, že náboženství je právě to, co vyčleňuje Rusína od majoritní společnosti (Slováků/Ukrajinců)?

¹²³ 100% = 50 respondentů

Podle výše zmíněného grafu není právě náboženství to, co by Rusíny vyčleňovalo od majority. Pro zjištění prostředku utváření identity byla využita poslední otázka, která se zaměřila na aspekty „rusínství“. Následující tabulka je souhrn nejčastějších odpovědí a je patrné, že nejvýraznějším prostředkem odlišení se, je jazyk. Avšak hned za jazykem je kultura, tradice, zvyky a pak náboženství.

Tabulka 3 - Typický aspekt pro Rusína

Odpověď	Počet respondentů	Procentuální podíl ¹²⁴
Jazyk	27	54%
Kultura	18	36%
Tradice, zvyky	18	36%
Náboženství	14	28%
Původ, rodina, láska k zemi	13	26%
Uvědomění	11	22%
Folklór	5	10%
Mentalita, temperament, životní postoje	5	10%
Kuchyně – typická jídla	3	6%
Historie	2	4%

Respondent z dotazníku: „1. V prvom rade jeho presvedčenie, že je Rusínom. Jeho vzťah k svojmu národu, zvykom, tradíciam. 2. Rusínsky jazyk, resp. dialekt, v ktorom hovorí a jeho udržiavanie. Pri tejto otázke zastávam názor, že môže existovať dobrý Rusín, aj keď už neovláda materinský jazyk, ale snaží sa ho naučiť - snaží sa predať ho svojim potomkom. 3. Hrdosť na naše zvyky, tradície, piesne, na svoju príslušnosť. 4. Veľmi dôležitá je aj príslušnosť k vierovyznaniu. Samozrejme nie v takom zmysle, že musí každý deň chodiť do chrámu (do cerkvi), ale v takom, že si váži náš východný obrad, naše gréckokatolícke, alebo pravoslávne vierovyznanie. 5. Rusíni sa aj vo svete spoznajú, vyhľadávajú a tešia sa zo stretnutia s iným Rusínom.“

¹²⁴ 100% = 50 respondentů

Respondent z dotazníku: „*Rusínom sa človek rodí svojim rodičom Rusínom. Žije s rusínskymi kultúrnymi a cirkevnými tradíciami odmalička. V neposlednom rade Rusína Rusínom robia nádherné piesne, temperamentné tance a tiež špeciálna kuchyňa - hribová mačanka, tatarčané pirohy, džadky, zamiška, holubky a mnoho ďalších dobrôt, ktoré iné kuchyne nepoznajú.*“

Z dotazníku vyplynulo, že prostredí môže mať vliv na praktikování víry. Jedna z respondentek uvedla: „*Kedysi, keď som bývala v rodnom meste malo pre mňa väčší význam, pravidelne som chodievala do kostola. V našom meste je totiž silná komunita Rusínov a gréckokatolíckych veriacich. Teraz študujem v Bratislave, mám menej času a nemám toľko možností navštevovať gréckokatolícke chrámy. Viera pre mňa ale zostáva dôležitá, aj keď do kostola chodím menej často.*“

Na základe této výpovědi je možné předvídat, že velké město, v tomto případě hlavní město, svým hektickým životem ovlivňuje etnickou identitu.

Náboženství jako prostředek k utváření rusínské identity bylo sice uvedeno až na 4. místě, avšak když se nad tím zamyslíme, tradice, zvyky a kultura jsou úzce spjaty s náboženstvím. Velmi často se tradice a zvyky vážou k náboženským svátkům, může to být např. dodržování půstu před Velikonocemi, specifické pokrmy na Vánoce. Dále zvyky, které se týkají obřadu pohřbu či svatby, jsou spojeny s náboženstvím.

Náboženství má nepostradatelné místo v rusínské kultuře a podstatně ovlivňuje rusínskou identitu.

7. Závěr

Tato práce si dala za cíl představit etnickou menšinu Rusínů na Slovensku a zjistit, zda je náboženstvím prostředkem utváření etnické a sociální identity. V teoretické části byly popsány důležité pojmy, které jsou spojeny s etnicitou. Etnická skupina, jak jsou Rusíni označováni, je skupina lidí žijící na určitém území, kde nemají dominantní postavení. Rusíni jsou samostatný národ, který můžeme definovat jako příslušníky jedné skupiny, kteří mají společný původ, jazyk, hodnoty a kulturu. V této části byla také vysvětlena souvislost etnicity a náboženství, která velmi závisí na tom, zda je náboženství odděleno od státního aparátu nebo je spojené.

V praktické části práce byla popsána menšina Rusínů na Slovensku v mnoha oblastech života. Bylo zde porovnáno postavení Rusínů v historii a v současnosti, představena jejich kultura, konkrétně slavné osobnosti Rusínů, architektura i instituce, skrze které jsou aktivní ve veřejném životě na Slovensku. Nejrozsáhlejší část se zabývala náboženstvím. Byla zde nastíněna historie a vývoj náboženství u Rusínů, postavení dvou nejvýraznějších církví - řeckokatolické církve a pravoslavné církve. V části Náboženství byly vyjmenovány a popsány nejdůležitější náboženské svátky a rodinné obřady rusínské etnické menšiny.

Nejen z výpovědí respondentů, ale i z dostupné literatury je patrné, že kultura je úzce spjata s náboženstvím a naopak. Týká se to architektury, konkrétně u Rusínů jsou to řeckokatolické cerkvy, které jsou jejich kulturním bohatstvím. Zahrnuje to i různé písně a oblečení spjaté se slavením svátků i rodinné obřadnosti. Vliv náboženství je také vidět v kuchyni, kdy se na svátky připravují specifická jídla, drží se různé pústy. Náboženství zasahuje do všech oblastí rusínského života. Je to neoddelitelná součást rusínského života a rusínské identity.

Praktická část byla zakončena v kapitole Diskuze, kde byly shrnuty výsledky anketního online dotazníku. V této části byl splněn cíl práce. Byly získány odpovědi na tyto otázky:

Je náboženství prostředkem utváření sociální a etnické identity Rusínů?

Jakou úlohu plní náboženství v životě Rusínů? (obecná role náboženství x role náboženství pro rusínskou identitu – slavení svátků, rodinná obřadnost)

Jaký vliv má prostředí na náboženské obřady Rusínů? (vesnice x město; vesnice: vzdálenost, nebo blízkost „k civilizaci“)

Jaké jsou rozdíly v náboženském vnímání u Rusínů a dalších rusínských skupin (např. Huculů)?

Úloha náboženství v životě Rusínů je očividná např. u slavení svátků. Tyto oslavy se týkají nejen svátků, jako jsou Vánoce a Velikonoce, ale náboženství hraje velkou roli i při rodinných obřadech jako je křest, svatba a pohřeb. Při svatbě se vyprávěly biblické příběhy a snoubenci si museli vyžádat požehnání od rodičů s odvoláváním se na Boha. Za další roli náboženství lze považovat oporu při těžkých chvílích či uspokojení a meditaci.

Pro Rusíny je náboženství velmi důležité, ale velký vliv hraje prostředí. Rusínské vesnice na východě či severozápadě Slovenska se stále snaží udržovat své zvyky a tradice. Lidé pravidelně chodí do kostela, setkávají se sousedy nebo se sdružují v různých folklórních uskupeních. Pokud se ovšem odstěhují do velkého města, často se stává, že jejich aktivita a nadšení upadá. Vliv městského prostředí na „rusínství“ je patrný, avšak nelze tuto tezi zobecňovat na všechny Rusíny. Výjimku může tvořit město Prešov, které je považované za centrum Rusínů, na rozdíl příkladně od Bratislavy. Proto přestěhování může mít za následek asimilaci a tedy ztrátu identity. Tato změna prostředí může také způsobit absenci užívání rusínštiny, která je podle respondentů této práce hlavním prostředkem utváření identity Rusínů.

Poslední otázka byla zaměřená na vymezení rozdílů mezi náboženským vnímáním Rusínů na Slovensku a Huculů na Ukrajině. Na základě výzkumu, který byl proveden, nebyly zjištěny velké rozdíly mezi těmito skupinami. Obecně se říká, že Huculové, díky své horské izolaci, budou pobožnější než Rusíni na Slovensku. Avšak vše záleží na konkrétním člověku a jeho přístupu k víře.

Náboženství samo o sobě nestojí v rusínské otázce identity samostatně, ale společně s kulturou a jejími podskupinami, které ovlivňuje, spoluutváří identitu Rusínů. Náboženství je pro sociální a etnickou identitu Rusínů nepostradatelné a je základním kamenem rusínské společnosti. Hlavním prostředkem utváření rusínské identity je jejich jazyk, rusínština. A zde vyvstává problém, protože mladá generace nepoužívá rusínštinu v takovém měřítku, jako ta starší, což může mít v budoucnu za následek asimilaci a následné přijetí slovenské, nebo ukrajinské identity a ztráty té rusínské.

8. Seznam tabulek a obrázků

Tabulka 1 - Rusínština jako mateřský jazyk.....	33
Tabulka 2 - Návštěvy bohoslužeb.....	57
Tabulka 3 - Typický aspekt pro Rusína.....	58
Tabulka 4 - Otázka č. 1.....	75
Tabulka 5 - Otázka č. 2.....	75
Tabulka 6 - Otázka č. 3.....	75
Tabulka 7 - Otázka č. 4.....	76
Tabulka 8 - Otázka č. 5.....	76
Tabulka 9 - Otázka č. 7.....	77
Tabulka 10 - Otázka č. 10.....	79
Tabulka 11 - Otázka č. 11.....	79
Tabulka 12 - Význam náboženství.....	80
Obrázek 1 - Národnost respondentů.....	55
Obrázek 2 - Myslíte si, že náboženství je právě to, co vyčleňuje Rusína od majoritní společnosti (Slováků/Ukrajinců)?.....	57

9. Seznam zdrojů

9.1. Použitá literatura

BABJAK, Ján. *Zostali verní: Osudy gréckokatolíckých kňazov 3*. Košice: Slovo a.s., 1999. ISBN 80-85291-72-X

BABJAK, Ján. *Zostali verní: Osudy gréckokatolíckých kňazov 4*. Košice: Slovo a.s., 1999. ISBN 80-85291-66-5

BABJAK, Ján. *Zostali verní: Osudy gréckokatolíckých kňazov 6*. Košice: Slovo a.s., 1999, ISBN 80-85291-76-2

BÁRTA, Vladimír; DVOŘÁKOVÁ, Viera. *Národné kultúrne pamiatky Slovenska*. Slovenská Lupča: AB ART Press, 2005, s. 103. ISBN 8088817447

BARVÍKOVÁ, Hana. *Exil v Praze a Československu 1918-1938*. Praha: Pražská edice, 2005, s. 49. ISBN 80-86239-11-X

ČAPKA, František; LUNEROVÁ, Jitka. *1948: Vítězný únor: Cesta k převratu*. Brno: CPress, 2012. ISBN 978-80-264-0089-9

DOLEŽAL, Vladimír; DOLEŽALOVÁ, Alena. *Člověk a kůň*. České Budějovice: Dona, 1995, s. 88. ISBN80-85463-52-0

FROLEC, Václav; VAŘEKA, Josef. *Lidová architektura*. Praha: Grada, 2007, s. 50. ISBN 978-80-247-1204-8

GLET, Jiří. *Slovníček výtvarného umění a architektury*. Martin Koláček, 2015. ISBN 978-807512-1

HEJNA, Dalibor. *Náboženství a společnost: Věda o náboženství a její historické kořeny*. Praha: Grada, 2010, s. 22. ISBN 978-80-247-2427-0

HROCH, Miroslav. *Národy nejsou dílem náhody: příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: SLON, 2009. ISBN 978-80-7419-010-0.

HROCH, Miroslav. *V národním zájmu*. Praha: Lidové noviny, 1999. ISBN 9788071062981

JANDOUREK, Jan. *Průvodce sociologií*. Praha: Grada, 2008, s. 45. ISBN 978-80-247-2397-6

JANDOUREK, Jan. *Slovník sociologických pojmů, 610 hesel*. Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3679-2.

KOKAISL, Petr a kolektiv. *Po stopách Slováků ve východní Evropě*. Praha: Nostalgie, 2014, s. 257. ISBN 978-80-905365-9-3

KOKAISL, Petr. *Etnické minority v Evropě*. Praha: Česká zemědělská univerzita v Praze, 2014, s. 18. ISBN 978-80-213-2524-1

KOKAISL, Petr. *Geografie náboženství*. Praha: Provozně ekonomická fakulta ČZU, 2009, s. 118-119. ISBN 978-80213-2524-1

Kolektiv autorů. *Čabiny*. Prešov: ADIN s.r.o., 2013. ISBN 978-80-89540-31-0

KŘÍŽEK, V. *Statistika císařství Rakouského*. Wien, 1872.

MAGOCSI, Robert Pavel. *Rusíni a jejich vlast*. Praha: Česká expedice v Praze, 1996. ISBN 80-85281-34-1

MAGOCSI, Robert Pavel. *Národ odnikud*. Užhorod: V. Paďaka, 2014. ISBN 978-966-387-092-2

MAJEROVÁ, Věra. MAJER, Emerich. *Kvalitativní metody v sociologii venkova a zemědělství, Část I.* Praha: Česká zemědělská univerzita, 1999, s. 47. ISBN 978-80-21305-076

MAREK, Pavel; LUPČO, Martin. *Nástin dějin pravoslavné církve v 19. a 20. století.* Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), 2013. ISBN 978-80-7325-293-9

MATOUŠEK, Karel. *Podkarpatská Rus: Všeobecný zeměpis se zvláštním zřetelem k životu lidu.* Praha: Česká grafická unie, 1924, s. 82.

NOVÝ, Ivan; SURYNEK, Alois. *Sociologie pro ekonomy a manažery.* Praha: Grada, 2006. ISBN 80-247-1705-0 247-1705-0

OLSON, S. James. *An Ethnohistorical dictionary of the Russian and Soviet Empires.* Greenwood Publishing group, Inc., 1994. s. 285. ISBN 0-313-27497-5

ORLAJ, I. Otvět. *Trudy i zapiski obščestva istoriji drěvnostěj rossijskich.* Petrohrad, 1826.

PETRUSEK, Miloslav. *Velký sociologický slovník.* 1. Praha: Karolinum, 1996, s. 276. ISBN 80-7184-310-5.

PLIŠKOVÁ, Anna. *Rusíni na Slovensku súčasné postavenie a historické kontexty vývinu.* Prešov: ADIN s.r.o., 2012. ISBN 978-80-89540-12-9

POP, Ivan. *Malé dějiny Rusínov.* 1. Vyd. Bratislava: Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, 2011. s. 12. ISBN 978-80-970354-4-0

RAJMUND, T. Jiří; HORÁK, Záboj. *Slovník církevního práva.* Praha: Grada, 2011, s. 119. ISBN 978-8-247-3614-3

RÉMOND, René. *Náboženství a společnost v Evropě*. Praha: NLN s.r.o., 2003. ISBN 80-7106-496-3

SCHMIDT, F. *Statistik der Osterreichisch-ungarischen Kaiserstaates*. Wien, 1872.

SMITH, A.D. *Etnický základ národní identity*. In: HROCH, Miroslav. *Pohledy na národ a nacionalismus: čítanka textů*. Praha: SLON, 2004. ISBN 80-86429-20-2

SUCHÁNEK, Drahomír; DRŠKA, Václav. *Církevní dějiny: Antika a středověk*. Praha: Grada, 2013, s. 142. ISBN 978-80-247-3719-5.

ŠAFARÍK, Josef Pavel. *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Praha, 1826.

ŠATAVA, Leoš. *Jazyk a identita etnických menšin: Možnosti zachování a revitalizace*. Praha: Slon, 2006. ISBN 978-80-86429-93-0

ŠVORC, Peter. *Zakletá zem: Podkarpatská Rus 1918-1946*. Praha: NLN s.r.o., 2007, s. 19. ISBN 978-80-7106-754-2.

TITOV, V. J. *Pravoslaví včera a dnes*. Praha: Sekretariát pro věci církevní Ministerstva kultury ČSR, 1980. str. 51

VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010, s. 29. ISBN 978-80-247-2468-3.

9.2. Internetové zdroje

Adolf Ivanovič Dobriansky-Sačurov. [online] Obec Čertižné [cit. 18. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.certizne.eu/zaujímavosti/a_i_dobriansky.php

Akce P. [online] Ústav pro studium totalitních režimů. [cit. 18. 2. 2016]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/akce-p>

Aktuálne informácie. [online] Grkat.nfo.sk. [cit. 27. 11. 2015]. Dostupné z:
<http://www.grkat.nfo.sk/aktualne.html>

Alexander Duchnovič. [online] Občianske združenie Osobnosti.sk [cit. 18. 12. 2015].
Dostupné z: <http://www.osobnosti.sk/osobnost/alexander-duchnovic-1789>

BARNOVSKÝ, Michal. *Gréckokatolícka cirkev na Slovensku po druhej svetovej vojne.*
[online]. 17. 7. 2008 [cit. 28. 11. 2015]. Dostupné z:
http://www.mtatk.hu/interreg/kotet2/13_sz_barnovsky.pdf

BERÁNEK, Michal. *Definice termínu: Národ.* [online]. FFUK Praha - Ústav pro pravěk a
ranou dobu dějinnou, Praha, 2007. [cit. 28. 11. 2015].
Dostupné z: http://web.ff.cuni.cz/ustavy/uprav/pages/semi/beranek_definice.pdf

BOBÁK, Ján. *Rusíni a Akcia P.* [online] Rusyn.sk. [cit. 19. 11. 2015]. Dostupné z:
<http://www.rusyn.sk/data/files/19.pdf>

BORZA, Peter. *Dejiny Gréckokatolíckej cirkvi na Slovensku v období II. svetovej vojny
(1939-1945).* Prešov: PETRA, n.o., 2006. ISBN 80-89007-80-5. Dostupné z:
https://www.academia.edu/8189277/Dejiny_Gr%C3%A9ckokatol%C3%ADckej_cirkvi_na_a_Slovensku_v_obdob%C3%AD_II._svetovej_vojny_1939_1945_

CUBJAK, Martin. *Múzeum moderného umenia Andyho Warhola v Medzilaborciach.*
[citace] Spoločnosť Andyho Warhola v Medzilaborciach. [cit. 18. 12. 2015]. Dostupné z:
http://www.andywarhol.sk/index.php?option=com_content&view=article&id=47&Itemid=59

DAUBNER, Petr. *Učebnice dějepisu: Konflikty ve světě po druhé světové válce VII. –
Rozpad bývalé Jugoslávie* [online]. 2012 [cit. 28. 11. 2015]. Dostupné z:
<http://www.kompas.estranky.cz/clanky/ucebnice-dejepisu/konflikty-ve-svete-po-druhe-svetove-valce-vii.-rozpad-byvale-jugoslavie-petr-daubner.html>

DOHÁNYOS, Róbert; LELKES, Gábor; TÓTH, Károly. *Národnostné menšiny na Slovensku 2003*. [online]. Šamorín: Fórum inštitút výskum menšín, 2004, s. 113. [31.1 2016] ISBN 80-8062-248-5 Dostupné z: <http://mek.oszk.hu/02500/02539/02539.pdf>

Dokument o uzavretí Užhorodskej únie. [online] Grkat.nfo.sk [cit. 18. 2. 2016] Dostupné z: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/uzhorodska-unia-dokument.html>

DREXLER, Lukáš. *Pravoslavný kříž*. [online]. Theofil, 7. 4. 2007 [cit 19. 12. 2015]. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=58>

FERKO, Ľubomír. *Rusínske Vianoce: Pred večerou sa umyli v potoku*. [online] Pluska, 7. 1. 2011 [cit. 25. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.pluska.sk/slovensko/regiony/rusinske-vianoce-pred-vecerou-umyli-potoku.html>

HERMANOVÁ, Michaela. *Európska charta regionálnych alebo menšinových jazykov a postavenie rusínskeho jazyka*. [online]. Projustice, 2014 [cit. 28. 11. 2015]. Dostupné z: <http://projustice.sk/spravne-pravo/europska-charta-regionalnych-alebo-mensinovy-ch-jazykov-a-postavenie-rusinskeho-jazyka>

Historical and local lore museum of Oleksa Dovbush. [online] [cit. 3.3. 2016]. Dostupné z: <http://en.museum.if.ua/museums/r9/26.html>

History. [online] National Folk Art Museum of Hutsulshchyna & Pokutí, 2009-2010 [cit. 3.3. 2016]. Dostupné z: <http://hutsul.museum/eng/about/history/>

HLAVÁČOVÁ, Anna. *Ruténia a florentská únia*. [online]. Rusyn.sk 20.4. 2012 [cit. 18.2. 2016]. Dostupné z: <http://www.rusyn.sk/rutenia-a-florentska-unia/>
<http://www.pluska.sk/slovensko/regiony/rusinske-vianoce-pred-vecerou-umyli-potoku.html>

Charakteristika fakulty. [online] Prešovská univerzita v Prešove [cit. 27.11. 2015].
Dostupné z: <http://www.unipo.sk/greckokatolicka-teologicka-fakulta/charakteristika/>

Informácie. Studium Carpato-Ruthenorum 2016. [online] Prešovská univerzita v Prešove [cit. 31.1. 2016]. Dostupné z: <http://www.unipo.sk/public/media/23014/Information.pdf>

JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů - 2. lyonský koncil.*[online]. Theofil, 16.3 2010 [cit. 18.2. 2016]. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=1093>

Juliánský kalendář. [online] Orthodoxia.cz [cit. 19.12. 2015].
Dostupné z: <http://www.orthodoxia.cz/kalendar/juliansky-kalendar.htm>

KARAŠ, Martin. *Privítanie.* [online] Barvinok, 2010 [cit. 18. 12. 2015].
Dostupné z: <http://barvinok.sk>

KOUBALÍK, Josef. *Autokefální, autokefalie, autokefalita.*[online]. Theofil, 11.3. 2010 [cit. 23.2. 2016]. Dostupné z: <http://revue.theofil.cz/krestanske-pojmy-detail.php?clanek=1119>

KRAJŇÁK, Petr. *Jubileum Blahovistnika.* [online] Zoe, 25.6. 1996 [cit. 27.11. 2015].
Dostupné z: <http://oskwkbbk.zoe.sk/?spravy&id=141>

Liturgie sv. Jana Zlatoústého.[online] Getsemany [cit. 18.2. 2016]. Dostupné z:
<http://www.getsemany.cz/node/580>

Lemko Republic of Florynka/Ruska narodna republika Lemkiv. [online]. World Academy of Carpatho-Rusyn Culture, 2013 [cit. 7.3.2016].
Dostupné z: <http://www.rusyn.org/hisflorynka.html>

LUPČO, Martin. *Čo priniesol rok 1968 cirkvám východného rítu? (Gréckokatolícka verzus pravoslávna cirkev)*. [online] Klub vojenskej histórie Beskydy Humenné, 16.8.2011 [cit. 27.11.2015]. Dostupné z: <http://www.kvhbeskydy.sk/co-priniesol-rok-1968-cirkvam-vychodneho-ritu-greckokatolicka-verzus-pravoslavna-cirkev/>

MARTIŠKOVÁ, Monika. *Pavol Petr Gojdič*. [online] Občianske združenie Osobnosti.sk [cit. 18.12. 2015]. Dostupné z: <http://www.osobnosti.sk/osobnost/pavol-peter-gojdic-1471>

NYKL, Hanuš. *Ikonostas*. [online] Rozhlas.cz [cit. 28.11. 2015]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/pravoslavi/_zprava/523643

NYKL, Hanuš. *Svátkové ikony*. [online] Rozhlas.cz [cit. 28.11. 2015]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/nabozenstvi/pravoslavi/_zprava/521689

O nás. [online] Divadlo Alexandra Duchnoviča, Prešov [cit. 31.1. 2016]. Dostupné z: <http://www.divadload.sk/o-nas.php?page=divadlo>

O nás. In: [online] Redemptoristi, 2015 [cit. 27.11. 2015]. Dostupné z: http://www.misionar.eu/?page_id=5

O pravoslavné víře. [online] Pravoslavná církev v českých zemích a na Slovensku, 30.9. 2012 [cit. 23.2. 2016]. Dostupné z: <http://www.pravoslavnacirkev.info/vira/zaklady-pravoslavne-viry/487-o-pravoslavne-vire>

O projekte. [online] Cemerica.sk [cit. 18. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.cemerica.sk/o-projekte/>

O spolku. [online] Spolok sv. Cyrila a Metoda v Michalovciach, 2011 [cit. 23.2. 2016]. Dostupné z: <http://www.sscm.sk/about/>

Označenie obcí. [online] Úrad vlády SR, 2011 [31.1. 2016.] Dostupné z: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/oznacenie-obci/>

PALÍK, Bronislav. *Huculi - horali ukrajinských Karpát*. [online] Dobrodruh.sk 1.8. 2008 [cit. 28.2. 2016].

Dostupné z: <http://www.dobrodruh.sk/cestopisy/huculi-horali-ukrajinskych-karpat>

Poprvé v historii. Papež a ruský patriarcha vyzvali k obnově jednoty církví. [online] Lidovky.cz, 13. 2. 2016 [cit. 18.2. 2016]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/papez-a-rusky-patriarcha-vyzvali-k-obnove-jednoty-cirkvi-pzo-/zpravy-svet.aspx?c=A160213_073543_in_zahranici_sk

Posvätná Synoda. [online] Prešovská pravoslávna eparchia [cit. 23.2. 2016].

Dostupné z: <http://www.eparchiapo.sk/sk/dokumenty/pravoslavna-cirkev/posvatna-synoda/posvatna-synoda>

RUNDESOVÁ, Táňa. *Čo potrebujú menšiny na Slovensku*. [online] Cemerica.sk [cit. 18. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.cemerica.sk/co-potrebuju-mensiny-na-slovensku-kvalitny-mensinovy-zakon/>

RUNDESOVÁ, Táňa. *Rusínsky jazyk je na ústupe, mladá ľudia ho nepoužívajú*. [online] Webnoviny.sk, 8. 9. 2015 [cit. 18.12. 2015].

Dostupné z: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/990817-rusinsky-jazyk-je-na-ustupe-mladi-ludia-ho-nepouzivaju/>

Rusíni na Slovensku. [online] Stránky oboru Hospodárska a kulturní studia, 28.8. 2015 [cit. 7.3. 2016]

Dostupné z: http://www.hks.re/domains/hks.re/wiki1/doku.php?id=rusini_na_slovensku

Rusíni si odlišné vianočné zvyklosti zachovávajú dodnes. [online] Webnoviny.sk, 20.12. 2011 [cit. 25.12. 2015]. Dostupné z:

<http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/442326-rusini-si-odlisne-vianocne-zvyklosti-zachovavaju-dodnes/>

Rusínska národnostná menšina. [online] Úrad vlády SR, 2011
[cit. 25. 12. 2015]. Dostupné z: <http://www.narodnostnemensiny.gov.sk/rusinska-narodnostna-mensina/>

Rusínske múzeum v Prešove chce byť nadčasové. [online] Webnoviny.sk, 8. 11. 2014
[cit. 31.1. 2016]. Dostupné z: <http://www.webnoviny.sk/slovensko/clanok/887366-rusinske-muzeum-v-presove-chce-byt-nadcasove/>

Rusínské velikonoční svátky. [online] Az-europe, 6.4. 2004 [cit. 25.12. 2015].
Dostupné z: <https://az-europe.eu/cz/31349-rusinske-velkonocne-sviatky/n>

Rusínsky festival. [online] Rusinsky festival 2013-14 [cit. 18. 12. 2015].
Dostupné z: <http://www.rusinskyfestival.sk>

Řeckokatolický magazín. [online] Televize NOE [cit. 23.2. 2016].
Dostupné z: <http://www.tvnoe.cz/porad/reckokatolicky-magazin-28>

Slovníček, Panachyda. [online] Grkat.nfo.sk [cit. 25.12. 2015].
Dostupné z: <http://www.grkat.nfo.sk/Texty/slovnicek.html>

STOLIČNÁ, Rastislava. *Paska.* [online] Slovenský ľudový umelecký kolektív
[cit. 25.12. 2015]. Dostupné z: <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=3753>

ŠKOVIERA, Andrej. *Záklaná informácia - obrad a spiritualita.* [online] Grkat.nfo.sk.
[cit. 18.2. 2016]. Dostupné z: http://www.grkat.nfo.sk/Texty/uvod_3.html

ŠTEŇO, Michal. *Drevene cerkvy Karpat.* [online] Marko Ivan Outdoor klub Svidník
[cit. 28.11 2015]. Dostupné z: <http://www.drevenecerkvy.szm.com>

TAB. 115. *Obyvateľstvo podľa pohlavia a národnosti.* [online] Sčítanie obyvateľov,
domov a bytov 2011 [cit. 19.11. 2015].
Dostupné z: <http://census2011.statistics.sk/tabulky.html>